

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ORTAÖĞRETİM TÜRK EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA GEÇEN
HALK ŞİİRİ METİNLERİNDE KÜLTÜR AKTARIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alim KILINÇ

Antalya, 2016

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ORTAÖĞRETİM TÜRK EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA GEÇEN
HALK ŞİİRİ METİNLERİNDE KÜLTÜR AKTARIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alim KILINÇ

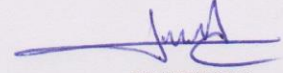
Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Adile YILMAZ

Antalya, 2016

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

25/07/2016

Alim KILINÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

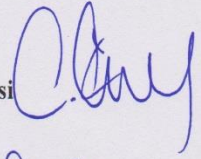
Alim Kılınç'ın bu çalışması 25.07.2016 tarihinde jürimiz tarafından Ortaöğretim ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan

: Doç. Dr. Cem Oktay GÜZELLER

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fak. Eğit. Bil. A.B.D. Öğretim Üyesi

Üye

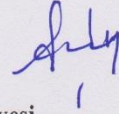
: Yrd. Doç. Dr. Hıfzı TOZ

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fak. O.Ö.S.A. A.B.D. Öğretim Üyesi

Üye (Danışman) : Yrd. Doç. Dr. Adile YILMAZ

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fak. O.Ö.S.A. A.B.D. Öğretim Üyesi

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: ORTAÖĞRETİM TÜRK EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA GEÇEN HALK ŞİİRİ METİNLERİNDE KÜLTÜR AKTARIMI

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yusuf TEPELİ

ÖNSÖZ

Kültür, insanoğlu açısından uzun bir zaman dilimi içerisinde oluşmuş bir bilgi birikimin yansımasıdır. Bu yansıma ise gelecek nesillere ışık tutacak ve geçmişten ders almalarını sağlayacak kıymetli bir hazine niteliğindedir. Bu sebeple her toplum kendi kültürünü önemser ve gelecek kuşaklara aktarmak için bir kültür politikası belirler. Bu süreçte ise topluma yardım eden en önemli unsur eğitimidir. Eğitimle gelecek nesillere en iyi kültür aktarımı yapılır. Bu kültür aktarımı okullarda işlenen değişik dersler aracılığıyla gerçekleşir. Bu derslerin en başında gelen Türk Edebiyatı dersidir. Bu bağlamda Türk Edebiyatı ders kitabında geçen halk şiirlerin kültür aktarımı açısından incelenmesi fayda sağlayacaktır.

Akademik çalışmalarımın bir başlangıcı ve ilerleyen yıllarımda bana büyük getirileri olacağına inandığım bu çalışmamda bilgi birikimi, hayat tecrübesi, kişiliği ile her zaman örnek alacağım, güvenini hep yanımda hissettiğim değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Adile YILMAZ'a yardımlarından ve bu tezin tamamlanmasında gösterdiği titiz çalışmalarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her anında ve aldığım bütün kararlarda her zaman yanımda olan, beni destekleyen, çalışmalarım boyunca bilgisinden ve tecrübesinden yararlandığım hayat arkadaşına ve daha çok küçük olmasına rağmen beni olgunlukla karşılayan kızıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bugünlere gelmemde en büyük emeği olan canım annem ve babama sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ORTAÖĞRETİM TÜRK EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA GEÇEN HALK ŞİİRİ METİNLERİNDE KÜLTÜR AKTARIMI

KILINÇ, Alim

Yüksek Lisans, Orta Öğretim ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Adile YILMAZ

2016, 128 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2014-2015 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde okutulan Türk Edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiirlerini kültür aktarımı açısından incelemektir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 9, 10,11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları incelenmiştir.

Ortaöğretim 9 ve 10. sınıfları Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki halk edebiyatı ürünlerinden halk şiiri metinlerinde kültür aktarımını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu betimsel çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'na ait ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları taranmıştır. Sadece 9. ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarında halk şiiri metinleri tespit edilmiştir. Araştırmada öncelikle halk şiiri kavramı ile ilgili araştırmalar yapılarak, halk şiiri ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan halk şiiri türlerinin tanımlama ve tasnifleri incelenmiştir. Ortaöğretim 9 ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarında tespit edilen halk şiiri metinlerinde bulunan maddî, manevî kültür unsurları, deyimler ve atasözleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre, maddî ve manevî kültür unsurların, deyimlerin,

atasözlerin öğretiminde; şiir metinleri aracılığıyla kültür aktarımı, millî değerleri özümseyebilmenin amaçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda maddî, manevî kültür unsurlar, deyimler ve atasözleri için kültür aktarımı eğitim-öğretim boyutu itibariyle, bu işlevleri yerine getiren vasıta olarak değerlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Halk Şiiri, Halk Edebiyatı, Maddî Kültür Unsurları, Manevî Kültür Unsurları.

ABSTRACT

CULTURE TRANSFER BY FOLK POETRY TEXTES THAT TAKE PLACE IN SECONDARY EDUCATION TURKISH LITERATURE COURSE BOOKS

KILINÇ, Alim

Post Graduate Studies, Secondary Education and Social Sciences Education
Department, Turkish Language and Literature Teaching

Thesis Advisor: Asst. Assoc. Dr. Adile YILMAZ

2016,128 pages

The reason of this study is to analyse folk poetry in terms of transmission that taught in Turkish literature course books at secondary schools in 2014-2015 education year by Ministry of National Education. Therefore, 9., 10., 11. and 12. Grade Turkish literature course books, Ministry of National Education publications will be analyzed.

This study that carries out determining cultural transmission of folk poetry at 9. and 10. grade Turkish literature course books does document review which is a qualitative research method. Inductive analysis method is used for the data analysis. In this descriptive study, it is scanned 9., 10., 11., and 12. Grade Turkish literature course books, Ministry of National Education publications. It is confirmed that folk poetry has been in just 9. and 10. Grade Turkish literature course books. At this study, first of all sources of folk poetry are scanned. Types of folk poetry dissections are analyzed. At the 9. and 10. grade Turkish literature course books, material and spiritual cultural elements, idioms and proverbs are found which has been already in folk poetry.

According to results of survey, it has been seen that cultural transmission with poetry aims at national value assimilation in teaching of spiritual and material cultural elements, idioms and proverbs. In this regard, it is possible to evaluate the education dimension of the cultural transmission for material and spiritual support, idioms and proverbs as a way of fulfilling these functions.

Keywords: Culture, Folk Poetry, Folk Literature, Elements of Material Culture,
Spiritual Culture Elements

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	2
1.3 Araştırmanın Önemi.....	2
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5. Tanımlar.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Halk Şiiri.....	6
2.2 Halk Şiirinde Tür ve Şekil.....	6
2.2.1 Anonim Halk Şiirinde Tür ve Şekil.....	7
2.2.1.a İslamlık Öncesinde Tür ve Şekil.....	7
2.2.1.a.1 Koşuk.....	7
2.2.1.a.2 Kojan.....	8
2.2.1.a.3 Takşut.....	8
2.2.1.a.4 Takmak.....	8
2.2.1.a.5 İr (Yır).....	8
2.2.1.a.6 Küg.....	9
2.2.1.a.7 Şlok.....	9
2.2.1.a.8 Padak.....	9

2.2.1.a.9 Kavi.....	9
2.2.1.a.10 Baş, Başık	9
2.2.1.a.11 Sagu	10
2.2.1.b İslami Dönemde Tür ve Şekil.....	10
2.2.1.b.1 Anonim Halk Şiiri	10
2.2.1.b.1.1 Mânî	10
2.2.1.b.1.2 Türkü	11
2.2.2. Âşık Tarzı Şiirde Tür ve Şekil	16
2.2.2.1 Koşma	17
2.2.2.2 Varsağı	19
2.2.2.3 Semaî	19
2.2.2.4 Destan	19
2.2.2.5 Güzelleme	20
2.2.2.6 Koçaklama	20
2.2.2.7 Taşlama	20
2.2.2.8 Ağıt	20
2.2.2.9 Divan	20
2.2.2.10 Selîs	21
2.2.2.11 Semaî	21
2.2.2.12 Kalenderi	21
2.2.2.13 Satranç	22
2.2.2.14 Vezn-i Âher	22
2.3 Kültür	22
2.3.1 Kültürün Özellikleri	25
2.4 Kültür Aktarımı	27
2.5 İlgili Araştırmalar	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli	34
3.2 Evren ve Örneklem	34
3.3 Veri Toplama Teknikleri	34
3.4 Verilerin Analizi	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1 Mânî	36
4.2 Koşma	38
4.3 Türkü	41
4.4 Koşuk	44
4.5 Semaî	45
4.6 Ağıt ve Sagu	47
4.7 Koçaklama	48
4.8 Varsağı	49
4.9 Güzelleme	50
4.10 Taşlama	51
4.11 Atalar Sözü Destanı	52

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç	74
5.2 Öneriler	75
KAYNAKÇA	77
EKLER	81
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.:Aktaran

Bkz.:Bakınız

ET.:Erişim Tarihi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

Tbl.:Tablo

TDK: Türk Dil Kurumu

Vd.:Ve diğerleri

Yay.:Yayınlar

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

OTEDÖP: Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4. 1. Ders Kitaplarında Geçen Halk Şiiri Metinleri.....	36
Tablo 4. 2. Şiir Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları	53
Tablo 4. 3. Şiir Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	56
Tablo 4. 4. Şiir Metinlerinde Geçen Deyimler.....	58
Tablo 4. 5. Şiir Metinlerinde Geçen Atasözleri.....	61
Tablo 4. 6. Mânî Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	62
Tablo 4. 7. Koşma Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	62
Tablo 4. 8. Türkü Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	63
Tablo 4. 9. Koşuk Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	63
Tablo 4. 10. Semaî Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	64
Tablo 4. 11. Ağıt ve Sagu Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	64
Tablo 4. 12. Koçaklama Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	65
Tablo 4. 13. Varsağı Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	63
Tablo 4. 14. Güzelleme Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	65
Tablo 4. 15. Taşlama Metinlerinde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	65
Tablo 4. 16. Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Maddi Kültür Unsurları.....	65
Tablo 4. 17. Mânî Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	66
Tablo 4. 18. Koşma Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	66
Tablo 4. 19. Türkü Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	66
Tablo 4. 20. Koşuk Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	67
Tablo 4. 21. Semaî Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	67
Tablo 4. 22. Ağıt ve Sagu Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	67
Tablo 4. 23. Koçaklama Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	67
Tablo 4. 24. Varsağı Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	67
Tablo 4. 25. Güzelleme Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	68
Tablo 4. 26. Taşlama Metinlerinde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	68
Tablo 4. 27. Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Manevi Kültür Unsurları.....	68
Tablo 4. 28. Mânî Metinlerinde Geçen Deyimler.....	68
Tablo 4. 29. Koşma Metinlerinde Geçen Deyimler.....	69
Tablo 4. 30. Türkü Metinlerinde Geçen Deyimler.....	69
Tablo 4. 31. Koşuk Metinlerinde Geçen Deyimler.....	70
Tablo 4. 32. Semaî Metinlerinde Geçen Deyimler.....	70

Tablo 4. 33. Ağıt ve Sagu Metinlerinde Geçen Deyimler.....	70
Tablo 4. 34. Koçaklama Metinlerinde Geçen Deyimler.....	71
Tablo 4. 35. Varsağı Metinlerinde Geçen Deyimler.....	71
Tablo 4. 36. Güzelleme Metinlerinde Geçen Deyimler.....	71
Tablo 4. 37. Taşlama Metinlerinde Geçen Deyimler.....	71
Tablo 4. 38. Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Deyimler.....	72
Tablo 4. 39. Ders Kitaplarında Geçen Şiir Sayıları ve Şiirlerde Bulunan Kültürel Unsurlar.....	72

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bir milletin kültürel birikimi yılların süzgecinden geçerek, yazılı ve sözlü eserlerle gelecek nesillere aktarılır. Bu aktarımda zengin geçmişe sahip olan kültürümüzün sözlü ve yazılı ürünlerinden geniş ölçüde yararlanılarak bu ürünleri eğitimde kullanmak zorundayız. Nesiller arası kültürel devamlılığı sağlamak için halk şiirleri çok büyük rol oynamaktadır. Kültürel süreklilik bu şiirlerden beslenir. Böylelikle kültürel aktarım gerçekleşir.

Türk Edebiyatı eğitimi, öğrencilerin kültürlerine ait öğeleri öğrenmesi, benimsenmesi ve kültürünü en iyi şekilde tanıyıp tanıtmada en etkili derslerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler, kültürünü öğrenip benimseme yanında, amaca uygun hazırlanan Türk Edebiyatı programları sayesinde kültürel kimliğe sahip bireyler olarak, kültürün toplumların devamlılığında üstlerine düşen büyük görevi yerine getirecek yetkinliğe sahip olacaklardır.

Okul, genç nesillere kültürel değerlerimizi aktarmak için en müsait yerdir. Çünkü okullarımızdaki eğitim sistemli, düzenli ve planlı olarak yapılır. Genç nesillerin kültürel kimliklerini geliştirmek için yapılacak uygulamalar da bu şartlara uygun ortamlarda şuurlu olarak yapılmalıdır. Çünkü yapılan işin ciddiyeti bunu gerektirir. Şekil verilecek, kimlik kazandırılacak varlıklar, ülkenin geleceği olan genç kuşaklardır.

Okulda, bütün dersler ve bu derslerin öğretmenleri kültür aktarımı hususunda sorumluluk taşımaktadır. Ancak derslerin özellikleri ve içerikleri incelendiğinde, gerek derste kullanılan materyaller gerekse dersin içeriği bakımından Türk Edebiyatı

ve öğretmenleri diğer dersler ve öğretmenlere nazaran daha fazla sorumluluk taşımaktadır. Çalışmanın temelindeki husus olan, öğrencilerin Türk Edebiyat ders kitabında bulunan Halk Şiirleri ile kültürlenme oluşumunun değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın problemi, ortaöğretimde Türk Edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiiri metinlerinde kültürel unsurlar ve kültür aktarımı olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2014-2015 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde okutulan Türk Edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiiri metinlerini kültür aktarımı açısından incelemektir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 9, 10,11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları incelenmiştir.

Ortaöğretimde Türk Edebiyatı ders kitabında bulunan Halk şiirleri öğretimiyle kültür aktarımının yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bilimsel araştırma yapmak ve yapılanlardan yararlanmak için genel bir çerçeve vermek amaçlardan biridir. Araştırmanın bu temel amaçları doğrultusunda yanıt aranan sorunlar şunlardır:

1. Türk Edebiyatı ders kitaplarında halk şiiri metinlerine yer verilme durumu nedir?
2. Türk Edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiiri metinlerinin kültürü yansıtma durumu nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve üstün kılan dil; kültürün aynası, taşıyıcısı, koruyucusu ve temelidir. Dil, kültürün aynasıdır, çünkü bir milletin kültüründe olan her şey o milletin dilinde görülür. Bir dilin söz varlığı, o dilin kültürünü en doğru

bilgiyi veren kaynaklardandır. Dil, düşüncenin, dolayısıyla bir milletin kültürünün, bakış açısının yansımasıdır (Güftâ ve Kan, 2011, s. 245).

Dil kültür ilişkisi bağlamında Humboldt, ulusların karakter ve kültürlerin dillerinde araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Humboldt'a göre dil, bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araçtır (Akt: Akarsu, 1998, s. 7).

İnsanın düşünmesi ancak dil ile olanaklı olabildiğinden, dilde üstünlük yaratamayan bir ulusun düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu, bütün kültür üzerine de etki yapar. Öyleyse, kültürle dil birbirinden ayrılamaz. Her ikisi de birlikte gelişir. Birinden üstün olan bir ulusun, ötekinden de üstün olması zorunludur (Akarsu, 1998, s. 88).

Edebiyat, düşünce, duygu ve imgelerin söz ya da yazı ile güzel ve etkili bir biçimde anlatılması sanatıdır (Püsküllüoğlu, 2005, s. 545). Edebiyat, güzel sanatların bir kolu olması nedeniyle evrensel unsurlar taşımakla beraber toplumların kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran, özellikle dile hayat veren bir işlevi yerine getirdiği için de millidir. Kültürel ve dilsel gelişmenin son aşaması olmasına rağmen kültürün ve dilin gelişmesine katkıda bulunur (Börekçi, 1999, s. 533).

Türk Edebiyatı dersinde temel Türk Edebiyatı bilgileri verilirken Türk kültürü de öğrencilere aktarılmalıdır. Kimlik arayışında olan lise öğrencilerin kişisel ve millî kimliklerinin gelişimine edebiyatın özellikle Halk edebiyatı ürünlerin kaynaklık edeceği muhakkaktır. Ancak, Halk edebiyatı öğretiminde kültür aktarımının sistemli ve bilinçli bir şekilde yapılmadığı müddetçe, Edebiyat öğretiminde yapılan kültür aktarımından başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, ülkemizde Halk şiiri metinlerinin kültür aktarımının öğrencilerin kültürel kimliklerinin gelişimine katkısı üzerine, lisansüstü düzeyde bir

Çalışmanın daha önce yapılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın bu alanda yapılan ilk çalışma olarak Türk Edebiyatı ğretimine önemli katkılar sağlanması ve daha sonra yapılacak çalışmalar için bir basamak teşkil etmesi umut edilmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın evreni yazılı belgelerle sınırlandırılmıştır. lme değerlendirme ve sınıf etkinlikler kısmında geçen halk şiiri metinleri çalışma kapsamı içine alınmıştır. Bu çalışmada 2014-2015 eğitim ğretim yılında okutulan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 9, 10, 11 ve 12. sınıf ders kitapları incelenmiştir. Sadece 9 ve 10. Sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarında anonim halk şiiri ve âşık tarzı şiir metinleri bulunduğu için bu kitaplar seçilmiştir.

1.5.Tanımlar

Halk şiiri: “Halk içinde yetişmiş kişilerin (ozanların, âşıkların) ya da adları bilinmeyen halk sanatçıların hece lşyle oluşturdukları tüm manzum ürünlere verilen ad” (zdemir, 1990, s. 139).

Halk Edebiyatı: “Anonim edebiyat ürünleriyle birlikte âşık ve tekke edebiyatına mensup halk ozanlarınca ortaya konan şiirleri kapsayan edebiyat kolu ve söz konusu ürünleri inceleyen bilim dalı” (Karataş, 2004, s.189).

Kültür: “Tarihî, toplumsal geşişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin lşn gösteren araçların bütünü” (TDK, 1998, s. 1436).

Maddî Kültür Unsurları: “Maddî kültür, teknik, araç ve gereçler, makine, üretim araçları ile mekâna bağlı elemanlardır” (Tural, 1988, s. 48).

Manevî Kùltür Unsurları: “Manevî kùltür, bir milleti diğér milletten ayırt edebilme imkânı veren örf ve âdetler, ortak davranışlar, değér hükümleri, ahlâk anlayışı, sosyal normlar ve zihniyet ve sosyal denetim tezahürleridir” (Tural, 1988, s. 48).

İKİNCİ BÖLÜM

2.Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

2.1.Halk Şiiri

Halk şiiri terimi, halk içinde yetişmiş ozanların, âşıkların ya da adları bilinmeyen halk sanatçıların hece ölçüsü ile ve özel biçimde ortaya koydukları nazım türlerini kapsamına alır. Yani halk şiiri alanına hem bireysel hem de anonim ürünler girer. Yöntem açısından da halk şiiri terimi kullanmak gereklidir. Adları bilinen ya da bilinmeyen halk sanatçıları, başlangıçtan günümüze değin ortaya koydukları eserleri bir bütün halinde ele almak ve incelemek zorundayız (Dizdaroğlu, 1968, s.7).

Halk şiirinin, ister yazanı bilinsin ya da bilinmesin sonuç olarak her iki çeşidi de bir halk sanatçısının elinden çıkmış şiirlerin tümü için halk şiiri demekte de bir sakınca yoktur. Halk edebiyatı ve onun bir dalı olan halk şiiri, aslında halk bilimi alanına girer. Âşık edebiyatı ise, bireysel temele dayanan belli kuralı ve özellikleri olan bir edebiyattır (Dizdaroğlu, 1968, s. 9).

Halk şiiri, halkın yaşantılarını, düşüncelerini, duygularını, hayallerini, acılarını, sevinçlerini, tiksintilerini, korkularını, inançlarını ile sorunlarını ve özlemlerini belirli biçimlerle dile getiren şiirlerdir (Bezirci, 1993, s. 15). Türk Halk Edebiyatı'nda nazım, anonim ve ferdî olmak üzere iki kolda toplanır (Elçin, 2005, s. 7). Adları bilinen ya da bilinmeyen yahut unutilan bir takım şairler temel nazım ölçüleri ve türleri içinde bunu gerçekleştirir.

2.2.Halk Şiirinde Tür ve Şekil

Türk halk edebiyatı araştırmacılarını en çok meşgul eden, zaman zaman çok farklı görüşlerin ortaya konulmasına neden olan sorunların başında, halk şiirinde “tür” ve

“şekil” den ne anlaşılması gerektiği ve şiirlerin tür ve şekil adına bağlı olarak nasıl adlandırılacağı konusu gelmiştir.

Ahmet Talat Onay (1996) *Halk Şiirlerinde Şekil ve Nev'i* adlı çalışmasında, halk şiirlerini incelerken yalnız “eşkâl” ve “enva” ı, yani şiirlerin şekil ve konuya göre arz ettikleri çeşitliliği değil, ezgiyi de gözden uzak tutmamak gerektiğini belirtmiştir (s. 3). Onay’a göre, “tür” tanımı, konu ve ezgiyi içermelidir. Tür ve şekil konusunda Ahmet Talat Onay’dan tamamen farklı bir düşünceye sahip olan Hikmet Dizdaroğlu(1968), halk şiirinde şeklin bulunmadığını türün belirleyici olduğunu öne sürer (s. 45). Araştırmacıların halk şiirinin tür ve şekil açısından sınıflandırılması konusunda ortaya koydukları bu farklı görüşlerden bahsettikten sonra, yaygın olarak kullanılagelen sınıflandırmalardan yararlanarak, halk şiirinin tür ve şekil konularına eğilebiliriz.

2.2.1. Anonim Halk Şiirinde Tür ve Şekil

2.2.1.a. İslamlık Öncesinde Tür ve Şekil

Reşit Rahmet Arat’ın bu konudaki *Eski Türk Şiiri* (1991) adlı eserinde ve konuya eğilen diğer araştırmacıların çalışmalarında İslamlık öncesi edebiyata ait şiir biçim ve türleri şu şekilde yer almaktadır.

2.2.1.a.1. Koşuk

Koşuk, Reşit Rahmet Arat(1991) ve Hikmet Dizdaroğlu(1969)’na göre genel anlamda “nazım”, “şiir”, “beyit” anlamlarını karşılayan terimdir. Bu terim bugün Kazak, Karakalpak, Hakas, Şor, Altay, Kırgız, Tıva, Yakut Türk boylarının halk şiir geleneklerinde “kosık”, “koşık”, “koşak” biçimlerinde varlığını korumaktadır. Koşuk sözcüğü, sonraki yüzyıllarda daha sınırlı bir anlam kazanmış, “şarkı, oynarken söylenen koşma” kavramını kazanmıştır (Arat, 1991, s. 12).

2.2.1.a.2.Kojan

Günümüzde Altay Türkçesi'nde “kojan” biçiminde yaşayan ve destan dışındaki şiir, şarkı ve türküler için kullanılan bir terimdir. Kojan söyleyenlere Altay Türklerinde *kojanacı*, “şarkı söylemek”e de *kojanaytmak* ya da *kojandomak* denilmektedir (Arat, 1991, s. 12).

2.2.1.a.3.Takşut

Uygur metinlerinde görülen “Takşut” kelimesi, Arat’a göre “şiir”, “nazım”, “beyit”, “manzume” anlamlarında kullanılmıştır. Bu metinlerde “takşut”un çoğu kez “şlok” kelimesiyle birlikte kullanıldığı gözükmemektedir (Arat, 1991, s.14).

2.2.1.a.4.Takmak

Arat'ın (1991) “takşut” ile aynı kökten geldiğini düşündüğü “takmak” kelimesi çeşitli Türk lehçelerinde *bulmaca*, *atasözü*, *türkü*, *şaka*, *nükte*, *türkü yarışı*, *masal* anlamlarında kullanılmaktadır (s. 14).

2.2.1.a.5.İr (Yır)

Kelimenin her iki şeklini de Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lûgat-it-Türk* (2006, s. 3) adlı eserinde görüyoruz; *yır koş-* (koşma, türkü düzmek), *yır koşul-* (manzume yapılmak, şiir düzülmek), *yır* (gazel, ır), *yır yırla-* (ır, şarkı söylemek), *yırla-* (ır ırlamak), *ır*(yır), *yıragu* (çalgıcı, şarkıcı, çağırıcı). Günümüz Türk lehçelerinde “ır”, “ır ırla-“, “ırlat-“, “ırlaş-“, “ır”, “ırla-“, “yır”, “yır”, “cır” (şarkı, irticalen söylenen türkü), “yırla”, “cırıl”, “yırçı”, “cırçı”, “yıran”, “cıran”, “cıranşı”, biçimlerde kullanılmaktadır (Arat, 1991, s. 15).

2.2.1.a.6.Küg

“Küg” terimi Aprınçur Tigin’in manzumelerinde “takşut” ile birlikte bir defa kullanılmıştır (Arat, 1991, s. 15). Arat (1991) “küg” tabirinin, çeşitli kaynaklardaki örneklere bakarak, de *nazım*, *şiir*, *türkü*, *ır* vb. gibi bir çeşit ifade etmiş olduğu sonucuna varmakta ve küg’de, belli bir makamla söylenen *ır*, *yır*, *türkü*, *şarkı*’da olduğu gibi, bir “ahenk cephesi” olduğunu belirtmektedir (s. 16). Arat’ın aynı eserinde “küg” kelimesi, bugünkü Türk lehçelerinde *ses*, *musiki*, *makam* ve *ahenk* karşılığında kullanıldığı ifade edilmektedir (s. 16).

2.2.1.a.7.Şlok

Aslı Sanskritçe olan ve *sloka* biçiminde görülen kelime, Türkçede (Altın Yaruk) “şlok” olarak yazılmış ve “manzume”, “şiir”, “bent” anlamlarında kullanılmıştır (Arat, 1991, s. 17).

2.2.1.a.8.Padak

Uygur dönemi metinlerinde çok az kullanılan “padak” Sanskritçe “padaka”dan gelmektedir. “Şiir”, “dize” anlamlarında kullanılmıştır (Arat, 1991, s. 18).

2.2.1.a.9.Kavi

Sanskritçe “kâvya” kelimesinden gelmektedir. Eski Türkçe metinlerinde çok az rastlanan bu kelime, şiir olmamakla beraber, nazmın bazı özelliklerini içine alan bir anlatım üslubunu karşılamaktadır (Arat, 1991, s. 19). *Dede Korkut Kitabı*’ndaki gibi, düzyazıyla nazım arası bir anlatım biçimidir (Dizdaroğlu, 1968, s. 44).

2.2.1.a.10.Baş, Başık

“İlahi” anlamında kullanılmış olan bu kelime Sogdca Mani metinlerinde “bâşâ”, “bâbâh”, “bâşik”, “pâşik” şeklinde geçmiştir (Arat, 1991, s. 19).

2.2.1.a.11.Sagu

Sagu bir kimsenin ölümünden sonra yapılan ve “yuğ” adı verilen dinsel yas törenlerinde söylenen şiirlerdir. Bu dinsel tören sırasında söylenen sagular ölünün değeri, yaptığı işler, geride kalanların duyduğu acılar anlatılır. Bunlarda yer yer, doğa tasvirlerine de rastlanır (Solok, 1995, s. 158).

2.2.1.b.İslamî Dönemde Tür ve Şekil

Halk şiirinde, belirli kurallara bağlı nazım biçimleri yoktur. Divan şiirinde görülen ve her biri ayrı bir düzende olan biçimler halk şiiri için söz konusu değildir. Halk şiirinde nazım biçimleri değil, türler vardır. Halk edebiyatında türler aynı zamanda şekil adı olarak kullanılmıştır (Dizdaroğlu, 1968, s. 45).

Cem Dilçin (2013) ise “Halk şiirinde *mânî* ve *koşma* tipi olarak iki ana biçim vardır. Aslında az sayıda olan öteki biçimler, bu iki ana biçimden çıkmıştır. Dizelerin kümelenişi, dizelerin hece sayısı ve uyak düzeni bakımından özellik gösterenler *biçim*, biçimi ne olursa olsun konu bakımından benzerlerinden ayrılanlar da *tür* adı altında toplanmıştır.” şeklinde ifade etmiştir(s. 279). Biz halk şiirini Anonim Halk Şiiri ve onun yaygın olarak kullanılan nazım biçimlerini ve türlerini, diğeri olan Âşık Tarzı Şiiri ve onun yaygın olarak kullanılan nazım biçimlerini ve türlerini açıklayacağız.

2.2.1.b.1.Anonim Halk Şiiri

2.2.1.b.1.1.Mânî

Anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekli “mânî”dir. Yedi heceli dört dizeden oluşur. Birinci ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize serbesttir, uyak düzeni a x a şeklindedir.

Dört dizeli, yedi heceli, “a a x a” biçiminde kafiyeli mânilere “tam mâni” ya da “düz mâni” denilmektedir. Fakat bunun dışında “kesik mâni”, “artık mâni” ve “deyiş” denilen çeşitleri de vardır. Büyük ekseriyeti yedi heceli olmakla birlikte az sayıda da olsa 4, 5, 8, 10, 11 ve 14 heceli mâniler de rastlamak mümkündür (Onay, 1996, s. 71-91; Dizdaroğlu, 1968, s. 54-55). Bunun yanısıra alışagelmiş biçimiyle mânilerin dört dizeden oluşmalarının yanında, çok az sayıda da olsa beş veya daha fazla dizeli maniler de vardır (Kaya, 2004, 39-42).

Her türlü hayat olayları arasında, aşk, gurbet, hasret, kıskançlık vb. konuları işleyen mânilerde ilk iki dize bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyeni ve ya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki dizeden sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü dize asıl konuyu vermeye çalışır (Elçin, 2005, s. 281).

Son dönemlerde yapılan mâni sınıflandırmaların biri de Doğan Kaya’ya aittir. Kaya (2005), mânileri, *yapılarına göre* (hece sayılarına ve dizelerine göre) sınıflandırdıktan sonra bir de *hazırlanış ve uygulanışlarına göre* (niyet mânileri, katar mânileri, karşılıklı mâniler, iş yaparken söylenen mâniler, saya mânileri, bayraktar mânileri, soru-cevaplı mâniler) ve *konularına göre* sınıflandırır (Kaya, 2005, s. 31-32).

2.2.1.b.1.2. Türkü

Türküler, İslamiyet öncesi Türk Edebiyatının sözlü döneminde itibaren süregelen bir yapıya sahip olması dolayısıyla yüzyılların birimini kuşaktan kuşağa aktaran çok önemli araçlardır. Türküler, işledikleri konular itibariyle de toplumun duygu ve düşünce hazinesidir.

Türkü kelimesinin nereden geldiğiyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en önde geleni “Türk” kelimesine Arapça “i” ilgi ekinin getirilmesiyle vücut

bulmuştur. “Türk’e has” anlamına gelen bu halk ağzında “Türkü” şekline dönüşmüştür (Kaya, 2004, s. 147).

Türkü kelimesi çeşitli Türk boylarında farklı kelimelerle isimlendirilmiştir. Azeri Türkleri mahnı, Kazaklar Türkî, türük, Kırgızlar eldik ır, türkü, Özbekler Türkî, halk koşığı, Tatarlar halık cırı, Türkmenler halk aydımı, gibi sözcükler kullanırlar. Şimdi Türkünün anlamını birkaç kaynaktan inceleyelim.

Ali Püsküllüoğlu (2005, s. 511) hazırlamış olduğu Çağdaş Türkçe Sözlükte türkünün tanımını “ Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş koşuk.” şeklinde yapmaktadır.

Şükrü Elçin (2005) ise türkü hakkında şunları belirtmiştir:

“Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türkülerin, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsuller olduğunu, bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türklerinin aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını verdiklerini, Batı Türklerinin ise, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen “türküyü kullanmakta olduğunu, bu kelimedenden de icat etmek manasına gelen “türkü yakmak” deyiminin türemiş olduğunu, Türklerin herkesin anlayabileceği sade bir dil ve hece vezniyle söylendiğini, başlangıçta ferdi birer yaratma eseri iken; zaman ve muhite bağlı olarak anonimleşirler” (s. 195).

Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğünde türkünün, “saz şairi olduğu, en çok sekizli, on birli ölçülerle söylenir. Çoğu anonim halk edebiyatında yer alan bu türkülerde aşk, güzellik, tabiat, gençlik ve acıklı konular işlenir. Ağızlarda dolaşa dolaşa şekil değişikliğine de uğrarlar” (Karaalioğlu, 1993, s.827) biçiminde belirtilmektedir. Turan Karataş (2011, s. 603) Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğünde türküyü,

“daha çok söyleyeni belli olmayan ve çeşitli ezgilerle, değişik makamlarla icra edilen bir koşma türü” olarak tanımlar.

Türkü terimi TDK (1998, s. 1504) sözlüğünde “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” biçiminde tanımlanmıştır.

Ahmet Talat Onay (1996, s.63) da türkü için “Türklere mahsus lahn ile söylenen şarkılardır.” biçimde bir tanım yapmaktadır

Doğan Kaya (2004, s.148)’nın türkü tanımı şöyledir: “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.”

Türkü, Türk halk şiirin en eski türlerinden biridir. Halk şiiri türleri gibi türkünün de en büyük ayırımı ezgisindedir. Mani ve koşma tipindeki şiirler, ezgilerinin değişmesiyle türkü olur (Dizdaroğlu, 1968, s. 103).

Türkü, terim olarak 15. Yüzyılda Doğu Türklerince kullanılmıştır. Fakat Anadolu’da bilinen ilk örnekleri 16. Yüzyıldan ve Öksüz Dede’den geriye gitmez (Bezirci, 1993, s.40).

Türkülerin beslendiği kaynaklar ikidir: Bunlar Asıl Türküler, yani yakıcıları bilinmeyen, anonim olan türkülerdir. Bunların ilk söyleyeni muhakkak vardır. Bu söyleyen ya adını koymamıştır ya da adı zamanla unutulmuştur, topluma mal olarak anonimleşmişlerdir. Diğer ise yakıcıları belli, yani saz şairlerin söylediği bir parça sonradan türkü haline gelmiştir.

Türküler, kişisel ya da içtimai bir olaydan sonra yakılmıştır. Bunlar genellikle deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi ve ayrılık gibi nedenlerdir. Bu olaylar türkünün çıkışını etkiler.

Türkü, türlü ezgilerle söylenen anonim halk şiiri nazım şeklidir. Halk edebiyatının en zengin alanıdır. Türk halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülerde dile getirmiştir. Halkın derdini, sevincini, dünya görüşünü yansıtır. Hecenin değişik kalıplarıyla oluşturulur. Türküler bent ve kavuştak denilen bölümlerden oluşur. Türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümlere bent adı verilir. Her bentten sonra gelip bu bentleri birbirine bağlayan bölümlere bağlama ya da kavuştak adı verilir.

Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Daha çok yedili, sekizli, on birli hece ölçüleri kullanılır (Kaya, 2004, s. 149). Her konuda türkü söylenebilir. Bunlar arasında aşk, hasret daha çok söylenen konulardır.

Hikmet Dizdaroğlu'na göre türkülerin üç bakımından sınıflaması yapılabilir: Ezgileri, konuları, yapılarına göre.

Ezgilerine göre türküler, “usullü” ve “usulsüz” diye ikiye ayrılır. Usullüler genellikle “kırık hava” denilen oyun havalarıdır. Usulsüzler ise “bozlak, koşma, maya, eğin, hoyrat, kayabaşı, Çukurova” gibi “uzun havalardır”.

Konularına göre türküler, 1.Ninniler ve çocuk türküleri, 2. Doğa üzerine türküler, 3. Aşk türküleri, 4. Kahramanlık türküleri, 5. Askerlik türküleri, 6. Tören türküleri, 7. İş türküleri, 8. Eşkıya türküleri, 9. Acıklı olaylarla ilgili türküler, 10. Güldürücü türküler, 11. Karşılıklı (diyaloglu) türküler, 12. Oyun türküleri, 13. Ölüm türküleri(Ağıtlar).

Doğan Kaya, türkülerini konularına göre yirmi üç başlıkta sınıflandırmıştır (Bkz. Kaya, 2004, s. 190). Ali Yakıcı ise, on sekiz başlıkta sınıflandırmıştır (Bkz. Yakıcı, 2013, s.247).

Yapılarına göre türküler, hece ölçüsünün her kalıbı ile söylenir. Beşliden başlayarak on altılıya değin, hece ölçüsünden her kalıbında türkülerimiz vardır (Onay, 1996, s. 33).

1. Mani kıtalarından kurulu türküler:

Uyak düzeni: aaxa bxbx ccxc...

2. Dörtlüklerden oluşan türküler:

a) Dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, kavuşaksız türküler.

Uyak düzeni: aaab (abab, xbx) cccbbdddb...

b) Dördüncü dizeleri kavuşak olan türküler.

Uyak düzeni: aaak (zkxk, akak) bbbkccck...

3. Bentleri dörtlük, kavuşağı tek dize olan türküler.

Uyak düzeni: xaxa-n, xbx-n, xcxc-n

4. Bentleri dörtlük, kavuşağı iki dizeli olan türküler.

5. Bentleri dörtlük, kavuşağı üçlük olan türküler.

6. Bentleri de kavuşakları da dörtlük olan türküler.

7. Bentleri dörtlük, kavuşakları beşlik olan türküler.

8. Üçlüklerden oluşan türküler.

Bu yapıdaki türkülerin uyak şeması şöyledir: aaa- bbb- ccc...

9. Bentleri üçlük, kavuşağı tek dizeli türküler.

10. Bentleri üçlük, kavuşağı iki dizeli türküler.

11. Bentleri de kavuşakları da üçlüklerle kurulu türküler.

12. Bentleri üçlük, kavuştakları dörtlük olan türküler.

13. İki dizeli türküler.

14. Bentleri iki, kavuştakları bir dizeli türküler.

15. Bentleri de kavuştakları da iki dizeli türküler.

16. Bentleri iki kavuştakları altı dizeli türküler.

2.2.2.Âşık Tarzı Şiirde Tür ve Şekil

Anonim halk şiirinde olduğu gibi, âşık şiirinde de tür ve şekil konusun, geçmişte olduğu gibi günümüzde de araştırmacılar tartışmaya devam etmektedir. Türk Halk şiirinin tür ve şekil özellikleri üzerine ilk ve kapsamlı çalışmayı yapan Ahmet Talat Onay (1996), “Halk Şiirlerinin Şekilleri” başlığı altında, âşık şiirinin heceyle meydana getirilen örnekleri arasında nazım şekli olarak “koşma”ya da yer verir ve koşmaları, “şarkı”, “musammat koşma”, “yedekli/ayaklı koşma”, “zincirli koşma”, “musammat zincirli koşma”, “zincirli yedekli musammat koşma”, “Acem koşması”, “tecnis”, “dâsitân” olmak üzere alt dallara ayırır. Onay, âşıklar tarafından aruz ölçüsüyle ortaya konulan şiirlerin şekilleri arasında da “vezn-i ahar”, “satranç”, “gazel”, “selis”, “divan”, “semaî”, “kalenderi”yi zikreder (s. 92-206).

“Halk şiirinde, belirli kurallara bağlı nazım biçimi yoktur... Halk şiirinde nazım biçimleri değil, türler vardır” diyen Dizdaroğlu (1968, s. 45), bütün şiirleri “halk şiiri” başlığı altında toplayarak “manî”, “koşma”, “varsâğı”, “semai”, “destan” ve “türkü”yü heceli şiirlerin, “divan”, “selis”, “semaî”, “kalenderi”, “satranç” ve “vezn-i âher”i de aruzlu şiirlerin türleri olarak kabul etmektedir (Dizdaroğlu, 1968, s. 51-146).

Cem Dilçin (2013), “âşık edebiyatı nazım şekilleri” başlığı altında “koşma”, “destan”, “semaî”, “varsâğı”ya yer vermektedir. “Güzelleme”, “taşlama”, “koçaklama” ve “ağıt”ı “âşık edebiyatının nazım türleri” başlığı altında toplamıştır. “Aruz ölçüsüyle yazılan halk şiiri nazım şekilleri” başlığı altında “divan”, “semai”, “kalenderî”, “selis”, “satranç” ve “vezn-i âhar”ı bahsetmektedir (s.305-366).

2.2.2.1.Koşma

Halk edebiyatı nazım şekilleri içinde en çok sevilen ve kullanılan koşmadır. Saz şairlerinin en güzel ve en güçlü eserleri bu türdedir. Âşık edebiyatı denince akla ilk gelen şey koşmadır (Dizdaroğlu, 1968, s. 68).

Koşma sözcüğü *koşmak* mastarının türevidir. Koşma sözcüğünün kökeni olan *koşmak*, “zam ve ilave etmek, güfteye beste ilâvesi” anlamındadır (Onay, 1996, s. 48).

Koşma birçok nedenle farklı adlar alır. Bu farklı adlandırmalar bazen şekle yönelik bazen de konuya ve ezgiye yönelik olabilmektedir:

Düz Koşma: Düz koşma, genellikle 8 ve 11 heceli, 4+4; 6+5 veya 4+4+3 duraklı dizelerin oluşturduğu dörtlüklerden kurulur. Dörtlük sayısı, genellikle 3 ile 5 arasında değişmektedir. Türk halk şiirin en çok kullanılan biçimidir. Düz koşmanın uyak düzeni $x a x a-b b b a-c c c a$, ya da $a b a b-c c c b-ç ç ç b$ şeklindedir.

Yedekli Koşma: Hanelerin beyitleri arasına mâni ya da değişik dize eklenmesiyle meydana getirilen koşmalara yedekli koşma denilmektedir. Daha ziyade Azerbaycan ve Doğu Anadolu âşıkları tarafından ortaya konulmuş ürünlerdir (Dizdaroğlu, 1968, s. 75).

Musammat Koşma: Dizelerinde iç uyak bulunan koşmalara denir. Her dizenin sonundaki uyak, dize içinde belirli duraklarla yinelenir. 6+5 duraklı kalıpla yazılan musammat koşmalarda iç uyak genellikle altıncı hece üzerinde bulunur.

Ayaklı Koşma: Koşmanın ilk dörtlüğünün ikinci ve dördüncü, öteki dörtlüklerinin de yalnız dördüncü dizelerine ziyade eklemekle oluşan koşmaya denir. Ayaklı koşmalar genellikle musammat koşmalardan oluştuğu ve ziyadeleriyle müstezâtı andırdığı için bunlara *musammat ayaklı koşma* ya da *musammat müstezât koşma* da denir (Onay, 1996, s. 58).

Zincirleme: Koşma ve destanlarda, her dörtlüğün son dizesindeki uyak sözcüğünün, kendinden sonraki dörtlüğün ilk dizesinin başında tekrarlanması demektir. Bu çeşit koşma ve destanlara *zincirleme* adı verilir (Onay, 1996, s. 60).

Zincirbent Ayaklı Koşma: Ziyadeler zincirleme tipindeki koşmalara eklenirse, bu çeşit koşmalara *zincirbent ayaklı koşma* denir.

Koşma-Şarkı: İlk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi öteki dörtlüklerde nakarat olarak yinelenen koşmalara denir.

Koşmalarda, âşık son dörtlükte mahlasını kullanır. Koşmalar ezgiyle okunuşlarına göre çeşitli adlar alır; Acem koşması, Kerem, Kesik Kerem, Gevherî, Ankara koşması, Elpük koşması, Yelpük koşması, Bayındır koşması, Sivrihisar koşması, Sümmanî, Cem koşması, Bülbul koşması, Topal koşma (Dizdaroğlu, 1968, s. 74).

Koşmalar genellikle lirik konularda yazılır. Aşk duyguları, üzüntüleri, acıları, sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, doğayla ilgili türlü duygu ve düşünceler hep koşma ile anlatılmıştır. Atasözleriyle işlenmiş öğüt veren, talihten, kaderden yakınan konularda da yazılmıştır.

2.2.2.2.Varsağı

Varsağı, koşma türünün özel bir ezgiyle söylenen biçimidir. Uyak düzeni koşmanın gibidir. Dörtlük sayısı üç ile beş arasında değişir. Şekil olarak semaîye benzer. Semaî gibi hece ölçüsünün sekizli kalıbıdır. Semaîden daha değişik ezgi ile okunur.

Varsağılar, yiğitçe, mertçe bir üslupla söylenir. Bu da varsağı içinde “behey”, “bre”, “hey”, “hey gidi” gibi ünlemlerle sağlanır. İçinde bu ünlemler bulunmayan varsağılar ezgilerinden anlaşılır. En çok varsağı söylemiş şair Karacaoğlu’dır (Dizdaroğlu, 1968, s. 87).

2.2.2.3.Semaî

Halk şiirinde hece ölçüsüyle ve aruz ölçüsüyle yazılan iki türlü semaî vardır. Hece ölçüsüyle yazılan semaîler koşma tipine benzer. Uyak düzeni aynıdır. Yalnız aralarındaki ayırım dizelerinin hece sayısı bakımındadır. Durakları 4+4 duraklı ya da duraksız olur. Dörtlük sayısı üç ile beş arasında değişir.

Semaîlerde genellikle sevgi, doğa, güzellik, ayrılık konuları işlenir. Koşmaya göre daha canlı bir üslubu vardır. Kendine özgü ezgiyle okunur.

2.2.2.4.Destan

Onay’ın (1996) “şekil”, Dizdaroğlu’nun (1968) “tür”, Dilçin’in (2013) “şekil” olarak kabul destan, dört dizeli bentlerden oluşur. Halk şiirinde en uzun nazım biçimi destandır. Destanlar, genellikle hece ölçüsünün on birli kalıbıyla yazılır. Destanların son dörtlüğünde şair mahlasını söyler. Savaş, deprem, yangın, salgın hastalıklar, eşkıya ve ünlü kişilerin serüveni, atasözleri gibi konuları işleyen destanlar yazılmıştır.

2.2.2.5.Güzelleme

Onay (1996), Dizdaroğlu (1968)'nın konuları bakımından “tür” kavramı içerisine aldıkları güzelleme, genellikle güzelliğin, özellikle de bir güzelin övgüsünün dillendirildiği koşmalara verilen addır. Bu tür koşmaların ana konusu güzellik, sevgi, aşk ve hicrandır.

2.2.2.6.Koçaklama

Coşkun ve yiğitçe bir üslupla ve döğüşleri anlatan koşmalara koçaklama denir. Destanlara göre daha kısa olurlar.

2.2.2.7.Taşlama

Toplumdaki haksızlıkları, yolsuzlukları, gerilikleri ve ekonomik sorunları eleştirmek ya da bir kimseyi yermek amacıyla yazılan koşmalardır.

2.2.2.8.Ağıt

Âşık edebiyatında, acıklı bir olayı konu alan koşmalardır. Ağıtlar yalnız ölüm karşısında değil; savaş, yangın, sel, deprem gibi doğal afetler üzerine söylendiği gibi çeşitli kaza ve hastalıklar karşısında, askere ya da gurbete gidenlerin, baba evinden uğurlanan gelin kızların arkasından da söylenir.

2.2.2.9.Divan

Âşıklar arasından “divanî” olarak da bilinen divanlar, aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmışlardır. Onay (1996), divanın gerçekte on beş heceli, imale ve zihaf sayesinde aruza uydurulan şiirler olduğu görüşündedir. Saz şairlerince özel bir ahenkle okunmuşlardır. Bu adı alması da doğrudan bu ahenk ya da ezgiyle bağlantılıdır (s. 181). Divanın bentlerindeki dize sayısına göre ad alan gazel, murabba, muhammes, müseddes, musammat şekilleri olduğu gibi ayaklı divan

denilen şekli de vardır. (Dizdaroğlu, 1968, s. 124). Gazel biçiminde yazılanların kafiye düzeni a a / x a / x a / x a ...şeklindedir. Murabba biçimindeki divanların uyak düzeni genellikle a a b a / c cc a / d dd a / e eea ...şeklindedir.

2.2.2.10.Selîs

Âşıkların aruzun “feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün” kalıbına uyan şiirlerine selis denilmiştir. Selis de divan gibi, çoklukla gazel biçiminde yazılmakla birlikte murabba, muhammes, müseddes biçimleri de vardır. Kafiye biçimi divan, semaî ve kalenderi de olduğu gibidir (Dizdaroğlu, 1968, s. 126-127). Bu şiirlerin aslında hece ölçüsünün on beşli kalıbında olduğunu düşünen Onay (1996), selisin daha ziyade kalem şairleri tarafından yazıldığı, saz şairlerinden bu vezni kullananların az olduğu görüşündedir (s. 180). Selîs, farklı bir ezgiye sahiptir.

2.2.2.11.Semaî

Onay (1996), semaî hakkında şu bilgileri vermektedir: “Bu da gazel tarzında bir şekildir. Mısralarının hece sayısı on altıdır. Saz ve halk şairleri aruzun “mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün” cüzüne tevafuk eden şiirlere, İstanbul’da “efendim” mukaddimesiyle başlayan tekerlemelere semaî derler. Enva’ı şunlar: Semaî, musammat semaî, yedekli semaî” (s. 187). Semaîler, hecenin 8+8=16’lı ölçüsüne de uyarlar. Kendine has bir ezgisi vardır.

2.2.2.12.Kalenderi

Aruzun, mefûlü mefâilü mefâilü faülün kalıbıyla gazel, murabba, muhammes, müseddes biçiminde yazılan şiirlerdir. Özel bir ezgiyle okunur. Uyak düzeni, divan ve semaî ile aynıdır.

2.2.2.13.Satranç

Şairlerin aruzla yazdıkları şiirlerdendir. Aruzun müfteilün müfteilün müfteilün müfteilün kalıbıyla yazılmışlardır. Onay (1996), satrançların genellikle on altılı musammat beyitli ya da bentten bir beyit meydana getirilmiş bir şekil olduğunu ifade etmektedir (s. 157). Satranç, hece ölçüsünün 8+8 kalıbına da uyar. Bundan dolayı Ahmet Talat Onay (1996), satranç'ın da hece ölçüsüyle olduğu düşüncesindedir (s. 68).

2.2.2.14.Vezn-i Âher

Âşıklar tarafından aruzun müstefilâtün müstefilâtün müstefilâtün müstefilâtün kalıbıyla murabba biçiminde yazılan şiirlere denir. Vezn-i âher'de her dize, ilk üçü birbiriyle kafiyeli dört eşit parçaya bölünmüştür. Her parça ardından gelen dizelerin başında tekrarlandığı gibi, öteki parçalarda da aynı dize birbirini izler (Onay, 1996, s. 160). Birkaç bentten oluşan vezn-i âher'in kafiyesinin genel şeması divan, selis, semaî ve kalenderininki ile aynıdır (Dizdaroğlu, 1968, s. 141).

2.3.Kültür

Kültür kavramı, hem soyut olmasının hem de öznel yorumlara açık olmasının sebebiyle kültürün herkesçe bilinen ve kabul gören bir tanımı yapmak oldukça zordur. Kültür, içeriğinin genişliği dikkate alınırsa pek çok şekilde ifade edilebilecek kavramdır. Kaynaklar incelendiğinde pek çok tanımın bulunduğu görülür. Bu kaynaklardan aldığımız kültür kavramının tanımlarını buraya alıyoruz.

Kültürün, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlükte çeşitli tanımları yapılmıştır:

“1. Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede

kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin”

“2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.”

“3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.”

“4. Bireyin kazandığı bilgi.”

“5. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.”

“6. Tarım.” (TDK, 1998, s. 1436).

Karataş’a (2011) göre kültür, “Bir milletin bütün bireylerinin sahip olduğu olayları ve problemleri karşılayan; duygu, düşünce şekilleriyle, tarih içinde meydana gelen fikir ve sanat verimleri ve değer yargılarının bütünüdür.” (s. 358).

“Fikir, sanat varlıklarının tümü; gelenek halindeki her türlü yaşayış; muhakeme; zevk, eleştirme yeteneklerini geliştirmiş olma durumu. Bir toplulukta hüküm süren ve topluluğun tinsel özelliğini, duyuş ve düşünüş ayrılığını meydana getiren, gelenek halindeki her türlü yaşayış, fikir ve sanat varlıklarının bütünüdür” (Karaaliğlu, 1993, s. 445).

İbrahim Kafesoğlu (1995, s. 16) kültürü, “belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar kültürü meydana getirir” şeklinde açıklamıştır.

Sadık Tural (1998) kültürü şu şekilde açıklamıştır:

Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu

açısından ise, ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünüleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değıştirme arzu ve iradesi veren, değeri, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediğı bir sistemdir (s. 109).

Polonyalı antropolog Malinowski kùltürü, “Açıkçası âletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır” şeklinde ifade etmiştir (Akt; obanoğılu, 2002, s. 224).

İngiliz Antropolog Tylor’a göre kùltür, “Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlâkı, hukuku, örf-âdeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısı ile kazandığı çeşitli diğeri bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütündür.” (Akt: Tural, 1988, s. 34)

“Kùltür, büyütölerek bilimsel ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir.” (P. Benedict) (Akt: Turan, 1990, s. 13).

şerafettin Turan (1990) kùltürü, “Bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümüdür” şeklinde ifade etmiştir (s. 13).

“Kùltür, dili, musikiyi, mimariyi, dağı, taşı her şeyden önce insanı işlemek, bunları ulaşabilecekleri en yüksek, en güzel, en ince noktaya kadar ulaştırmaktır.” (Kaplan, 1977, s. 67).

Erol Güngör kùltürü şöyle tanımlar: “Kùltür, bir inançlar, bilgiler, hisler ve heyecanlar bütünüdür. Yani maddî değildir. Manevî olan kùltür, uygulama halinde maddi formlara bürünür. Mesela, dini inançlar; cami, namazdaki beden hareketleri dinî kıyafetler v.s. şeklinde görünür” (Güngör, 2006, s. 15).

Ziya Gökalp (2001) “hars” adını verdiği kültürü şu şekilde tarif eder: “İnsan toplumların bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki uyumu sağlayan kurumlar hars (kültür) kurumlarıdır. Bu kurumların tamamı o cemiyetin harsını (kültür) oluşturur.” (s. 25).

Mümtaz Turhan (1994) ise kültürü “bir cemiyetin sahip olduğu, maddî ve manevî kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde, mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder” şeklinde ifade etmiştir (s.45).

Yukarıda ifade edilen tanımlarda kültürün hep bir millete ait olduğu ve ait olduğu milleti diğer milletlerden ayırdığı belirtilmektedir. Kültür, bir milletin üyeleri tarafından paylaşılır ve yine o milletin üyeleri tarafından anlaşılabilir davranış kalıpları üretir. Yani kültür bize atalarımızdan biyolojik olarak kalan bir miras değildir. Kültür öğrenilir ve kültürün bütün parçaları bütünleşmiş bir biçimde işlev görür (Güvenç, 2002a; Turan, 1990; Tural, 1988). Dolayısıyla kültür, öğretildiği ya da aktarıldığı kişiye ait olduğu milletin özelliklerini kazandırır.

2.3.1.Kültürün Özellikleri

Kültür ne biçimde tanımlanırsa tanımlansın, içeriği ya da kapsamı ne olursa olsun, her olgu ve kavram gibi kendine özgü bir takım özelliklere sahiptir. Bu özellikler hangi toplum, millet, din söz konusu olursa olsun, hepsinde gözlenebilir özelliklerdir. Daha çok bu özellikler bir noktada kültürün ne olduğunu veya ne olmadığını açıklayıcı bir bilgiler bütünü sunar (Güvenç, 2002; Turan, 1990).

Bunlara özetle göz atacak olursak;

- *Kültür toplumsaldır*; Klan, kabile hayatından başlayarak, millet, kıta hatta din birliği aşamasına kadar toplumun var olduğu her yerde kültürden söz edilebilir. Bu sebeple kültür toplumsal bir olguyu yaşatmaktadır (Güvenç, 2002, s. 56).
- *Kültür tarihseldir*; Kültür denen karmaşık bütün ve onu oluşturan unsurlar bir anda meydana gelmiş ya da ortaya çıkmış değildir. Kültür küçümsenmeyecek zaman dilimi içerisinde oluşmuş geçmişini olan bir olgudur. Bu uzun süreç kültüre sürekliliğini kazandıran temel unsurdur (Güvenç, 2002; Turan, 1990, s. 21).
- *Kültür kalıtsaldır*; Tarih içerisinde yoğrulan ve günümüze gelen kültür, insan davranışlarındaki alışkanlıklar ve somut ürünleriyle (sanat, edebiyat, mimari, giysiler vb.) kalıtsal bir özellik de gösterir. Bu durum biyolojik bir süreç değildir. Yeni doğan bir insan gözünü hangi toplumda ya da kültürde açmış olursa olsun anne ve babasının içinde yaşadığı toplumun ya da kültürün özelliklerini öğrenmek zorundadır. Dolayısıyla kültür, bireyin doğuştan kalıtım yoluyla getirdiği bir değerler topluluğu değil, sonradan yaşadıkça kazandığı bir edimdir (Turan, 1990, s. 21).
- *Kültür işlevseldir*; Kültürün bir başka özelliği de toplum yaşamında bir yerinin, görevinin bulunması yani işlevselliğidir (Turan, 1990, s. 22).
- *Kültür birlik içinde çokluktur*; Ulusal boyutta da ele alınsa, toplumların kültürleri daha dar kapsamlı bir takım kültürlerden oluşmaktadır. Çünkü toplum içinde kırsal ve kentsel çevrelere, toplumsal sınıflara özellikle dinlere, mesleklere, parasal olanaklara, düşünce ve sanatsal akımlara göre süreklilik gösteren birçok özel kültürler ortaya çıkmaktadır (Turan, 1990, s. 23).

- *Kültür devingen ve değişkendir;* Kültür sistemi kendi içindeki ya da dışındaki olaylara ve eylemlere karşılık veren devingen bir yapıdadır. Bu yapı içerisindeki bir parça değişir ya da dışarıdan baskı görürse tüm sistem bu değişime uyum göstermek için harekete geçer (Güvenç, 2002; Turan, 1990, s. 24).
- *Kültür öğrenilir;* Kültür biyolojik olarak kalıtım yoluyla aktarılamaz, öğrenilir. Kişi, kendi kültür içinde büyüyerek öğrenir ve kültürün bir nesilden diğerine aktarır (Güvenç, 2002; Turan, 1990, s. 24).
- *Kültür simgelere dayalıdır;* İnsan davranışlarının büyük bir çoğunluğu işaretler, sesler, amblemler ve farklı bir şeyi anlamlı kılacak olan simgelerle ortaya konulur. Ancak bu simgeler ortak bir anlayış kazandığında ve insanların tamamı tarafından kullanıldığında anlamlı hale gelir (Güvenç, 2002, s. 85).

2.4.Kültür Aktarımı

Kültür ve insan arasında bir etkileşim vardır. Kültür, insan yapımı olmasının yanı sıra aynı zamanda ona hizmet eden bir ürün niteliğindedir. İnsanın sosyal bir canlı olmasını sağlayan ve insanın ihtiyaç olarak hissettiği bir şeydir. İnsan doğup büyüdüğü toplumda bir rol üstlenebilmek ve kendine bir yer edinebilmek için öncelikle bir kültürel kimliğe ve kılavuza ihtiyaç vardır. Burada insana kimliğini kazandıracak olan ve ona kılavuzluk edecek olan temel unsur, geçmişte yaşamış insanların kültürel değerleridir. Turan (1990), kültür öğeleri, birlikte yaşayan insanların bedensel, ruhsal, düşünsel, gereksinimlerini karşılayan araçlar, davranışlar ve değerler bütünü olduğunu ileri sürmüştür. Kültür, yaşam için gerekli mal ve hizmetlerin üretimindeki devamlılığı sağlar. Üyelerinin biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını giderir. Yeni üyelerin her birinin etkili bir yetişkine dönüşmesinde rol

oynar. Değişen koşullara ayak uydurur ve devamlılığını sağlar. Yani daha açık ve anlaşılır bir ifadeyle:

- Kültür, toplumsal davranışları düzenler ve toplumsal düzeni sağlar.
- Kültür, toplumdaki bireylere bir kimlik kazandırır, bu yönü ile belli bir kültür içinde yetişen insanlar kültürel bir kimliğe sahip olur.
- Her kültür özgün bir bütün içerisinde, kendinden küçük alt kültürleri kaynaştırarak birleştirir. Kültürel bütünlüğü sağlar.
- Kültür, toplumsal bilinç ve kişilik gelişime aracılık eder.
- Kültür, toplumsal dayanışma için insanlara asgari müşterekler oluşturur.
- Kültür, zamanın ve farklı kültürlerin olumsuz etkilerine karşı toplumsal sürekliliğin korunmasını sağlar (Tezcan, 1985, s. 82).

Kültür, yaşadığı toplumdan etkilenir ve onu etkiler. Bu sebeple farklı inanış, eğilim, düşünce, kullanım ve davranış tarzları her toplumun kültür unsurlarını teşkil eder. O halde bu farklılıklara sahip her topluluk bir kültüre sahiptir. Her toplumu farklı kılan bu özellikler, var olduğu coğrafyanın ve o coğrafyadaki insanların her türlü faaliyetlerine göre şekillenir. Bu ise farklı coğrafyaların ve farklı faaliyet alanlarının bir ürünü olarak kültür kuşaklarını ortaya çıkarır (Güngör, 2006, s. 15). “Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku, düşüncesi, hadiseler karşısındaki özel davranışları ve asırlardır var olması nedeniyle millî bir kültüre sahiptir” (Kafesoğlu, 1995, s. 16). Ziya Gökalp (2001) milli kültür, “yalnız bir milletin dinî, ahlakî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür” şeklinde ifade etmiştir (s. 35).

Kültür aktarımı en sade anlamıyla bir millete ait kültürel özelliklerin yeni nesillere anlatılması ve benimsetilmesi işidir. Bu işi, bir toplum devamlılığını sağlamak için yapar. Toplum kendisini meydana getiren bireylerin tarih, kültür, dil gibi ortak özellikleri taşımaları ve bunları gelecek nesillere aktarmaları gerekir. Toplumlar için

kültür aktarımı sosyal yaşam açısından önemlidir. Bireylerin topluma uyum sağlamaları, daima iyi bir akademik bilgiye sahip olmalarından daha önemlidir. Toplum bireyden her yönden kendisine uymasını ister. Farklı bir ifadeyle toplum, ferdin diğer fertleri rahatsız etmeden ve kendisi de rahatsız olmadan yaşaması yönünde baskıcıdır. Kişinin her türlü uyumsuzluğu toplumu rahatsız eder. Bu türlü hallerde birey, gelenek ve göreneklerden, dinî kurallardan ya da yazılı hukuk kurallarından kaynağını alan yaptırımlarla karşılaşır (Tural, 1988, s. 32). Okul, akademik bilgiyi sunmanın yanında, ferdin topluma intibakını da sağlamak zorundadır. Hatta bu görevi daha da önceliklidir. Çünkü toplumdaki hiçbir birey, toplumun bir ferdi olarak yaşamak için akademik bilgiye sahip olmak zorunda değildir. Ancak bütün bireyler sosyal hayatta öyle ya da böyle bir yer işgal eder. Hatta akademik eğitim bakımından daha düşük seviyede olmasına rağmen, toplum tarafından beğenilen ve örnek alınan insanların var olduğu bilinmektedir.

Kültür sadece insan tarafından oluşturulur. Doğal olarak sahibi de insandır. İnsan kültürü kalıtsal yollarla oluşturamaz ya da koruyamaz. Kişi, kültürü öğrenme ve eğitim yoluyla doğumundan hemen sonra edinmeye başlar. Bu da bebek yaşta öğrenmeyle başlar ya da taklit yoluyla öğrenir. Yani kültürel aktarım ailede başlar. Aile ise belirli bir yaşa kadar bireyin kültürel anlamda şekillendiği, örf, âdet ve alışkanlıkların kazanıldığı okul gibidir. Bireyin aileden sonra sosyalleşme ve kültürlenme bağlamında tanıştığı bir diğer kurum ise okuldur. Kültürel aktarım konusunu daha iyi anlayabilmek için bu süreç esnasında karşımıza çıkan bu iki kavramın iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu kavramlar kültürel aktarımın neden önemli olduğu noktasında daha somut ve gerçekçi bir tablo çizmemize yardımcı olabilirler. Bu kavramlar şu şekilde sıralanabilir.

- Sosyalleşme; çocuğa mensubu olduğu toplumun kültürel değerlerini, örf, âdet, gelenek göreneklerini anlatma, öğretme ve benimsetme işidir (İnanç, 2004, s. 62).
- Kültürleme; toplumların kendisini oluşturan bireylere belirli bir kültürü aktarma, toplumun istediği insanı eğitme ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru oluşturma sürecidir (Güvenç, 2002, s. 85).

Okul içerisinde öğrencinin sosyalleştirilmesi konusunda en önemli yük ana dilini ve edebiyatını öğreten derslerin üzerindedir. Türk kültürünü öğretmek amaç olduğu zaman akla ilk gelen metinler Halk Edebiyatı metinleri olmalıdır. Çünkü Halk Edebiyatı ürünleri kültür zenginliğimizi bugünlere aktarmıştır. İlkokul, ortaokulda Türkçe derslerinde ve çalışmamızın konusu olan lisede Türk Edebiyatı derslerinde türkü, mani gibi halk şiiri türleri aracılığıyla öğrencilere kültürümüzü öğretebiliriz.

Edebiyat ders kitapları, gerek dili kullanma şekilleriyle gerekse kullandıkları metinlerin içeriği ve üslubu nedeniyle milletimizin geçmişten günümüze gelen kültürel mirasımızın birer izdüşümü olma özelliği gösterir. Dolayısıyla bu ders kitapları onu kullanan her bireye Türk kültürünün örneklerini sunarlar. Böylece öğrencide bir aidiyet duygusu meydana getirir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Edebiyat öğretimi programında ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimin temel görevleri arasında gösterilmektedir. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk lisede edebiyat derslerine düşmektedir. Çünkü öğrenciler, kültürümüzün en canlı, milli şuuru en iyi biçimde yaratıcı, yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri bu ders kitaplarında karşılaşmaktadırlar. Uygur (1985) bu konu ile ilgili olarak,

“Vazgeçilmez bir eğitici edebiyat. İnsan da eğitimle var olduğuna göre pek çok eksik kalır edebiyatsız. İnsanı kendine öğretir bu bakımdan edebiyat. Ben neyim? Kimim ben? Nasıl bir şeyim? Çeşidinden sormadan edemeyeceğimiz soruları en iyi aydınlatan, hiç olmazsa aydınatabilecek ipuçları veren etkenlik alanıdır edebiyat.” diyerek edebiyatın çok önemli işlevleri yerine getirdiğini belirterek yaşamımızda vazgeçilmez olduğunu ifade etmiştir (s. 162).

2.5. İlgili Araştırmalar

Kültür konusu ile çok sayıda eserler verilmiştir. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğunu kültür, kültür sorunları, kültür çatışması gibi konular oluşturmaktadır. Günümüzde kültürün yeni nesillere aktarılması ciddi bir öneme sahip olmasına rağmen bu alanda yapılmış yeteri kadar eser yoktur. Bu amaçla yapılmış olan az sayıdaki çalışma ise sonuçları açısından incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu çalışmalar aşağıda sıralanmıştır.

Uçar (2009), “Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans araştırmasında, öğretmenlerle yürütmüş olduğu çalışma sonucunda kültürel değerlere yönelik olarak Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında daha fazla etkinliğe yer verilmesi gerektiği yönünde bir sonuca ulaşmıştır.

Sertkaya (2010), “İlköğretim 2. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme” adlı çalışmasında sosyal bilgiler dersinin kültürel aktarım ve kimlik geliştirme konularındaki yeterlik düzeyini mevcut programı inceleyerek belirlemeye çalışmıştır. 2005 yılı Sosyal Bilgiler dersi programının kültür aktarımı işlevini yerine getirdiği ancak ilköğretim 2. Kademe Sosyal Bilgiler dersinin kültürel aktarım konusunda bazı problemler olduğunu öne

sürmüştür. Bu sorunlar, hükümetler değıştikçe değışen kültür politikaları ve bunların eğitime olumsuz yansımaları, kültürel kimlik kazandırma hedefinin sadece ders programlarındaki bilgilerle sınırlandırılması ve kültürel kimlik kazandırmaya yönelik etkinliklerin eksik olduğu yönünde değlendirmelerde bulunmuştur.

Yurduşen (2013), “Âşık Edebiyatı Halk Şiir’indeki Eğitsel ve Öğretisel Unsurlar (Âşık Veysel Örneği)” çalışmasında Âşık Edebiyatı içerisinde yer alan sözlü geleneğin yani halk şiirin eğitsel ve öğretisel boyutunu incelemiştir. Yurduşen, Âşık Veysel’in şiirlerindeki eğitici ve öğretici unsurları tespit etmiştir. Bu çalışma sonucunda, halk şiirine eğitim kurumlarında daha fazla yer verilmesi gerektiği ve böyle bir çalışmanın diğer önemli âşıkların şiirleri üzerinde de uygulanmasının yarar sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Ergin (2008), “19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek, Eğitim ve Etkileşiminin Sosyal Yaşama Etkisi” adlı çalışmasında Türk Halk Edebiyatı’nın kaynağını milletimizin geçmişinden, acısından, sevincinden, kültüründen, yaşam biçiminden alan bir edebiyat olduğunu açıklamıştır. Halk Edebiyatı, sosyal yaşamın değışmez bir unsuru olarak yüzyıllardır var olagelmıştır ve varlığını sürdürecektir. Halk edebiyatı temelinde geleneği ve eğitimi barındırmaktadır. Âşıkların şiirleri aracılığıyla gelenek, eğitim ve etkileşim birleşerek toplumun sosyal yaşamını etkilediği ve böylece toplumun daha iyiye gitmesini sağladığı sonucuna varılmıştır.

Güfta ve Kan (2011)’ın “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Dil İle İlgili Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında MEB Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabında dil ile ilgili kültür öğelerine ne ölçüde yer verildiğini ve bu öğelerin öğrencilere nasıl aktarıldığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu çalışma sonucunda, incelenen ders kitabında dil ile ilgili kültür öğelerinden deyimlere,

mecazî ifadelere, atasözlerine, özdeyişlere, ağız özelliklerine, ikilemelere ve yansımalara yer verildiği tespit edilmiştir.

Bulut (2014), “Türkçe Eğitimi ve Öğretiminde Dil ve Kültür Aktarımı Aracı Olarak Atasözleri ve Deyimlerin Önemi” adlı çalışmasında atasözleri ve deyimlerin öğretiminde; metinler veya edebî metinler aracılığıyla kültür aktarımı, Türkçeyi etkili ve doğru kullanma, duygu düşünce ve hayallerin ifade edilebilmesi, bilimsel, yaratıcı düşünebilme, millî ve evrensel değerleri özümleyebilmenin amaçlandığının görüldüğü belirtilmektedir. Atasözleri ve deyimler kültür aktarımı işlevini yerine getiren araç olarak değerlendirilmiştir.

Burada da kültür aktarımı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Fakat Türk Edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiirlerinin kültür aktarımında önemini anlatan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kültür aktarımının en önemli araçlarından olan halk şiiri ile ilgili halk şiirine ne kadar yer verildiğini belirlemek ve bu alanda var olan boşluğu doldurmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu betimsel çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'na ait ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları taranmıştır, sadece 9 ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarında halk şiiri metinleri tespit edilmiştir.

Ortaöğretim 9 ve 10. sınıfları Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki halk edebiyatı ürünlerinden halk şiiri metinlerinde kültür aktarımını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde tümevarım analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187).

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmada 2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere yayınlanan MEB Yayınlarına ait 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları, Halk şiiri metinleri tespit etmek için taranmıştır. Halk şiiri metinleri sadece 9. ve 10. sınıf ders kitaplarında bulunduğundan bu kitaplar araştırmanın evrenini, örneklemi ise bu yayınlara ait ders kitaplarındaki Halk şiiri metinleri oluşturmaktadır.

3. 3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada öncelikle halk şiiri kavramı ile ilgili araştırmalar yapılarak, halk şiiri ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan halk şiiri türlerinin tanımlama ve tasnifleri incelenmiştir. Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları incelenmiş, sadece 9. ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ders

kitaplarında halk şiiri metinleri bulunduğu tespit edilmiş ve doküman incelemesi yöntemiyle veriler toplanmıştır.

3. 4. Verilerin Analizi

Bozkurt Güvenç (2006), Sadık Tural (1998), Mümtaz Turhan (1994), Erol Güngör (1987) gibi bilim adamlarının tarif ve tasniflerinden hareketle Ortaöğretim MEB yayınlarına ait Türk Edebiyatı ders kitaplarında bulunan Halk şiirlerinde yer alan maddî ve manevî kültür unsurları belirlenmiştir. Mümtaz Turhan(1994) bu tasnifi “üç türlü, yani bedenî, içtimaî ve ruhî ihtiyaçların tatmininde rol oynayan her vasıtaya kültür unsuru ve bunların meydana getirdikleri birliklere de “kültür terkipleri” veya faaliyetler denmektedir. Böylece her kültürün sayısız denecek derecede çok unsurlardan veya unsur terkiplerinden teşekkül ettiği kabul olunmaktadır. Kültür muhtevası bu üç esas ihtiyaç grubuna göre tasnif edenler, bazen onu kısaca maddî ve manevî kültür şeklinde ayırmak suretiyle basitleştirmişlerdir” şeklinde açıklamıştır (s.41).

Şiir metinlerinde bulunan deyimler, atasözleri ise Ömer Asım Aksoy’un Deyimler (1981) ve Atasözleri (1988) sözlüğüne göre tespit edilmiştir. Halk şiir metnlerinin kültür aktarımındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde incelediğimiz ders kitaplarında en çok bulunan halk şiiri metinlerinden başlanarak en az bulunan metinlere doğru çözümleme yapılmıştır. Ders kitaplarında on altı mânî, on iki koşma, on bir türkû, sekiz koşuk, dört semaî, üç ağıt, sagu, iki koçaklama, bir varsağı, bir güzelleme, bir taşlama, bir Atalar Sözü Destanı olmak üzere toplamda altmış metin tespit edilmiştir.

Tablo 4. 1. *Ders Kitaplarında Geçen Halk Şiiri Metinleri*

Sıra	Biçim/Tür	Sayı
1	Mânî	16
2	Koşma	12
3	Türkû	11
4	Koşuk	8
5	Semaî	4
6	Ağıt-Sagu	3
7	Koçaklama	2
8	Varsağı	1
9	Güzelleme	1
10	Taşlama	1
11	Atalar Sözü Destanı	1
Toplam		60

Tabloda görüldüğü gibi en çok metin bulunan halk şiiri ürünü mânilerdir.

4. 1. Mânî

Maniler 7’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Kafiye örgüleri genellikle a/a/b/a şeklindedir. Mânilerdeki aynı sesler, hece ölçüsünün vurgusu ve mânide işlenen konu ses ve söyleyiş özellikleridir. 9. mânideki “ayna güzel” ve “ay ne güzel”, 14. mânideki “Yaradan” ve “Tabib bilir yaradan” ifadeleri ses ve söyleyiş bakımından farklıdır. Cinas adı verilen bu ifadelerin aynı mânî içinde kullanılması mâninin ahengini

sağlanması bakımından önemlidir. Çünkü cinaslı mânilerde ses ve söyleyiş ahengi aralarında cinas bulunan ifadelerle sağlanır. Asıl anlamın bulunduğu dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizeleri mânilerin genelinde kullanılmıştır. Ancak bu durum bazı mânilerde farklılık gösterir. Örneğin:

*Kum birikmiş derede,
Vefasız yâr nerede?
Geçersin belki dedim,
Bekledim pencerede.*

Bu mânide birinci dize doldurma dize, diğer dizeler duygu ve düşüncenin söylendiği asıl dizelerdir. Aşağıdaki mânide ise:

*Ağlarım çağlar gibi,
Derdim var dağlar gibi,
Ciğerden yaralıyım,
Gülerim sağlar gibi.*

*Her gelen bir gül ister,
Sahipsiz bağlar gibi.*

Bütün dizelerde duygu ve düşünceler ifade edilmiştir. Doldurma dize yoktur.

Yukarıdaki birinci mânide sevgiliye sitem vardır. Sevgili “vefasızlık” ile suçlanır. İkinci mânide büyük bir aşk acısı çekilmektedir. Bu yüzden hep ağlandığı, kimsesi olmadığı halde, herkesin ondan bir şeyler beklediği ifade edilmektedir.

Manilerde aşk, ayrılık, dert, vefasızlık, sevgilinin güzelliği gibi temalar işlenmiştir. Bu konuları ifade ederken “serin yeller esmek”, “alıcı (çıkmaq)”, “kıymetini bilmek”, “dağlar”, “dillere salmak”, “ekin bitmek”, “boya vurmak”, “yasına gitmek”, “çaresiz dert”, yüreği kara bağlamak”, ciğerden yaralı olmak” gibi deyimlerden yararlanılmıştır.

Mâni çeşitleri olarak; iki kişi karşılıklı olarak ve sıra ile iki dize söylenen yani karşı-beri mani, iki kişinin karşılıklı olarak söyledikleri deyiş manileri, yedişer heceli dört dizeden oluşan mani olan tam mani, birinci dizesindeki hece sayısı yediden az olan kesik mani ve düz manilerin sonuna uyakları aynı olan iki dize daha getirilerek yapılan artık maniler bulunmaktadır.

Maddî Kültür Unsurları:

Mendil, kandil, altın, ayna, zülûf, Acem şalı, Rize iskemlesi, harman, ferman(2), sultan(2)

Manevî Kültür Unsurları:

Yaradan, yâr(6), Gül, yiğit

Deyimler: Kıymetini bilmek, ciğerden yaralı olmak, dillere salmak(2), derdine derman olmak(2), boya vurmak, eli yetmemek, yüreği kara bağlamak, çaresiz derde düşmek

4. 2. Koşma

Koşmalar 11’li hece ölçüsü ile söylenmiş. Bu şiirler dört dizeli bentlerden oluşmuştur. Bentlerin sayısı 3, 4 ve 5’ten oluşmaktadır. Uyak örgüsü abab-cccb-dddb...,xaxa-bbba-ccca..., aaab-cccb-dddb... şeklindedir. Koşmaların son dörtlüğünde şairin adı geçmektedir. Dizelerdeki hecelerin belli yerlerinde durulur. Bunlar durak olarak ifade edilir. Koşmalarda bunlar 6+5 ya da 4+4+3 şeklindedir. Şiirde birimlerin birbirine bağlanmasında ve ritmin sağlanmasında bu ölçüler rol oynamaktadır. Şiirde dize sonlarında ses benzerlikleri vardır. Bunlar genellikle redif ve yarım kafiye ile yapılmıştır.

Koşmalarda temalar, baharın gelmesi, aşk, ayrılık, gurbet, doğa güzellikleridir. Öğüt veren bilgece söylenmiş koşmalar da vardır. Karacaoğlu'nın şu koşmasındaki gibi:

“Dinle sana bir nasihat edeyim

Hatırdan, gönülden geçici olma

Yiğidin başına bir iş gelince

Anı yâd ellere açıcı olma”

Karacaoğlu (Komisyon, 2014, s. 61) (9. Sınıf)

Şiirlerde halk söyleyişlerine yer verilmiş ve sade bir dil kullanılmıştır. Şiirlerin dili günümüz konuşma dilinden pek farklı değildir. Halkın anlayabileceği benzetmeler, sanatlar yapılmıştır. Bu söz sanatları şiire anlam zenginliği katmıştır. Koşmalarda ifade edilen kavram ya da kavramlar imgeler ve mecazlarla ifade edilmiş, şiirde anlam estetiği oluşturulmuştur. Mesela “*Kul Mustafa gözden saçar jaleler*” (Komisyon, 2014, s. 158) (10. Sınıf) dizisinde şair gözünden akan yaşları doğrudan ifade etmemiş, gözyaşlarını “çiğ damlalarına” benzeterek şiirde anlam estetiği ve zenginliği meydana getirmiştir. “*Dalgaları coşar rüzgârından*”, “*Aşk ehli dayanır ataşa kora*”, “*Yüce dağlar gurur duyar karından*” dizeleri ile “*Âşıkların del’olduğu zamandır*”, “*Aşıp aşıp gelir yayla belinden*”, “*Ulu dağlar yol olduğu zamandır*”(Komisyon, 2014, s. 49) (9. Sınıf) dizelerinde dikkati çeken yön, halk dili ve söyleyişinin hâkim olmasıdır. Bu durum bu özellikleri taşıyan şiirlerin halk kültürünün bir ürünü olduğunu göstermektedir.

Maddî Kültür Unsurları:

Gülşen, bülbül(2), gül, yol, şahin, turna, hırka, post, defter, ney, Ulu su, yayla, Ulu dağlar, inci, meci diye, sako, şalvar, köşk, saray, Avşar elleri, kılıç, kirmani, temren,

tüfek, davlumbaz, devlet, ferman, il, Yurt, kemha, zünnar, suna, zülüf teli, Ulu yollar, don(elbise), mest, kundura, börk, kürk,

Manevî Kültür Unsurları:

Abdal, kul, çarh, erkân, sultan, gurbet, yüce dağlar, el, yiğit, kemlik, aşk ateşi, yas, Mevla, Allaha ısmarladık, kalp gemisi, aşk bahrisi, rızık, Rezzak, Hak'tan gelmek, kader, Koç yiğit, sağ, Kudret kalemi, gurbet, Dost, Mevla, Kadir, ziyaret, Gün, Gurbet illeri, mis, Cennet, Cemal, Yüce dağlar, Uçmak(Cennet), Acep, Mevla, Kul Mustafa, Hak,

Levh ü kalem; Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha.(Yılmaz, 1992, s. 112).

Nahnükasemnâ; Kur'an'da İsrâ suresinde geçen bu cümle “Biz taksim ettik” manasına gelir. Rızık, canlıların yaşaması ve gelişmesi için Allah'ın ihsan ettiği nimetlerin hepsidir. Rızıkı yaratan ve yaratılmışlara bol bol veren hiç şüphesiz Allah'tır. Kur'an'da, daima işlenen budur. Bütün canlılar O'nun vereceği rızka muhtaçtır. Bu canlılar içerisinde insana düşen vazife bu nimeti elde etmek için, meşru yollardan bütün çarelere başvurmak, sonra Allah'ın takdirine razı göstermektir. Sürekli bu öğütlenir.(Bkz. İsrâ, 17/31)(Yılmaz, 1992, s. 130).

Deyimler:

Tel ağlamaz çul ağlamaz, gönlün hasta olması, el aman dilemek, kul olduğu zaman, bülbülün figan etmesi, âşıkların deli olması, kamunun dağlaması, gözün yaşın sel olması, karalar giymek, eli bulaşık, fikri dolaşık, mecliste arif olmak, el bir söylerse sen bir söyle, iyilik etmek, hatıra dokunmak, yıkıcı olmak, zayi olmak, başa kakıcı olmak, kendi kendini yoklamak, alçaklarda oturmak, kendini gözetmek, yükseklerde uçmak, hacil düşürmek (küçük düşürmek), konup göçücü olmak, kurban olmak,

bakmaya doyamamak, ibret için gelmek, sineyi yakmak, boz bulanık, ayrılık odunu (ateşi), murada ermek, gemisini kurtarmak, elem çekmek, attan inmek, hakkına razı olmak, gözün nuru, göç etmek, ırağı yakın etmek, kavga kurulması, zülfü perişan, Kerem etmek, gözyaşını silmek, ölüp ölünce, kemalini bulmak, gün doğmak, şavk düşmek, hayır yazmak, murat almak, niyaz etmek, kul olmak, şevke gelmek, figan etmek(2), seyre çıkmak, bel olmak.

4.3. Türkü

2014-2015 eğitim-öğretim yılı için Milli Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitapları taranmış, türkü metinleri sadece 9. ve 10. sınıf ders kitaplarında geçmektedir. Bu türkülerin tahlilleri ve yorumları yapılmıştır. Ayrıca maddî, manevî kültür unsurları, deyimler ve bunların yanında varsa atasözleri eklenmiştir. İncelediğimiz ders kitaplarında on bir türkü metni tespit edilmiştir.

Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren türküler de vardır. Türkü, her iki bölüğe de girebildiğinden halk edebiyatının en zengin alanıdır.

Türkü bentleri, yapı ve sözleri bakımından iki bölümünden oluşur. Birinci bölüm türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür ki bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak denir. Bend ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklanırlar. Türküler hece ölçüsünün her kalıbı ile söylenir. Genellikle yedili, sekizli ve on birli hece kalıpları kullanılmıştır (Dilçin, 2013, s. 112).

İncelediğimiz türkü metinlerinde zihniyet, örneğin Havada Bulut yok türküsünde “Mahlede ölüm yok, bu ne figandır”, “Şu Yemen elleri ne de yamandır.”, “Giden gelmiyor, acep nedendir?”, “Burası Muş”tur, yolu yokuştur.”, “Kışlanın önünde

Redif sesi var,” “Bakın çantasında acep nesi var?”, Bir çift kundurayla bir de fesi var.” Söz grupları birlikte değerlendirildiğinde metnin zihniyet ortaya çıkar. Bu zihniyet, Osmanlı son dönemlerinde savaşlardan dolayı gerçekleşen ayrılık ve ölüm haberleri alan insanların yaşadığı acılardır. Osmanlı döneminde 1895 yıllarında Yemen’de isyanları bastırmak için Yemen’e vatanın dört bir köşesinden asker gitmiştir. Muş ilinden de askerler gitmiştir. Muş şehrinden askerlerin gidip onlardan haber alamayıp sadece onların eşyaları gelmesi üzerine duyulan acının insana verdiği duygu halini ifadeye imkân veren bir zihniyetle yakılan bir türküdür. Hey On Beşli türküsünde “Hey on beşli”, “Tokatlı yolları taşlı”, “On beşliler gidiyor kızların gözü yaşlı” söz grupları birlikte değerlendirildiği zaman zihniyet ortaya çıkar. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarda yaşanan savaşlardan dolayı erkekler savaşa gitmiştir. Bu savaşlarda o kadar asker ölmüştür ki asker olacak yaşta kimse kalmamıştır. Bu nedenle çocuk yaşta olan gençlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu türkünün zihniyeti çocuk yaşta gençlerin gitmesinden geride kalan insanların duyduğu ayrılık acısıdır. O dönem yurdun dört bir köşesinden Rûmî takvime göre 1315 doğumlu gençler gitmiştir. Bu türkü Tokat yöresinde yakıldığı için türkûde Tokat’tan bahsedilmektedir. “Mayadağ’dan Kalkan Kazlar” türküsünün söz grupları birlikte değerlendirildiğinde metnin zihniyeti ortaya çıkar. Bu zihniyet Osmanlı Devleti’nin Balkanları fethi sırasında Osmanlı ordusuna sığınan insanların memleket özlemi çekme duygusudur. Örnek olarak aldığımız bu iki türkü metnin zihniyeti halkı çok büyük felaketslere sebep veren savaşlardan çekilen acı, üzüntü sonucu yakılan türkülerdir. Diğer türkülerin zihniyeti; gurbette çekilen acı, memlekete, yâre, aileye özlem, kendi dengi olmayan biriyle evlendirilen bir genç kızın evlendiği kişiyi hor görmesi, onu küçümsemesinden duyulan duygu ve düşüncedir.

Türküler yapılarına göre, bentleri üç mısralı, bağlantıları dört mısralı, bentleri dört mısralı, bağlantıları üç mısralı, bentleri üç mısralı, bağlantıları bir mısralı, bentleri dört mısralı, bağlantıları iki mısralı, bentleri üç mısralı, bağlantıları iki mısralı, bentleri iki mısralı, bağlantıları bir mısralı, bentleri dört, bağlantıları dört mısralı olan türkülerden oluşmaktadır. Türkülerde her mısradaki hece sayısı birbirine eşittir. Bentler, 7'li, 11'li, 8'li hece ölçüsü ile söylenmiştir. Bağlantıları, 7'li, 8'li, 10'lu, 11'li 12'li ve 13'lü hece ölçüsü ile söylenmişlerdir. Hece ölçüsü şiirde ritim sağlama aracıdır. Mısralardaki hecelerin belli yerlerinde durulur. Bunlar durak olarak ifade edilir. Her türkünün mısraların kafiye düzeni farklılık göstermektedir.

Türkülerin temaları, halk arasında heyecan uyandıran, acı veren, üzüntü hissettiren olaylardan oluşmaktadır. Ders kitaplarında geçen türkü metinlerin temaları; ölüm haberinden duyulan acı, vatan sevgisi nedeniyle savaşa giden ve sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalan gençlerin yaşadıkları ayrılıklar, bir kızın memleket özlemi, gurbette duyulan acı ve özlem, sevdâ, nazlanma ve hor görme, ölüm, sevgiliye özleminden oluşmaktadır.

Türkülerin dili sade, herkesin anlayabileceği bir şekildedir. Türküler genellikle mahalli dil veya ağız özelliklerini taşımaktadır. Örneğin, “Gurbet Elde Bir Hal Geldi Başıma” türküsünde “Gidem” sözcüğü kullanılmıştır.

Türkülerde nakarat olan dizelerin tekrarlanması hem türkülerin ahenginin sağlanmasında hem de söylenmek istenenin daha vurgulu ve etkili bir biçimde söylenmesini sağlamaktadır. Mısra sonlarında kullanılan sözcüklerin benzer sesler barındırması türkülerin ahengini oluşturmaktadır. Ahengi kafiye, redif, ölçü, her türlü ses benzerliği ve söyleyişler (vurgu, tonlama) sağlamaktadır. Türkülerin söyleniş tarzı farklıdır. Örneğin “Zeytinyağlı Yiyemem” türküsü ile “Gurbet elde bir hâl geldi” türküsü arasında söyleyiş ezgisi bakımından farklılık vardır. “Zeytinyağlı

“Yiyemem” türküsü neşeli ve eğlenceli bir tarzda söylenirken “Gurbet elde bir hâl geldi” türküsü hüznü, kederli bir tarzda söylenir. Bu iki türkünün söyleyiş (vurgu ve tonlama) bakımından farklı olmasının nedeni temanın birbirinden farklı olmasıdır. Konusu ayrılık olan bir şiir neşeyle söylenemeyeceği gibi konusu aşk ve sevginin güzelliği olan bir şiirde kederli bir tarzda söylenemez.

Maddî Kültür Unsurları:

Çanta, kundura, fes, Redif, Fistan, endaze, yeşilbaş ördek, don, tas, Drama köprüsü, kara çadır, Martin tüfek(2), karavana, Mayadağ, Vardar ovası, ziyaret, kâğıt, Hüma kuşu, Sultan Süleyman, Zeytinyağlı yemek, basma fistan, yazma, Üç top gül, bağ, taş, mendil, ev, nar, gümüş kemer, inci

Manevî Kültür Unsurları:

Tanrı, ecel şerbeti, sıla, Mevla’m kerimdir, nasip, Allah’tan korkma, alın yazısı, kader, kardeş hasreti, ölüm, yâr(5), yiğit,

Deyimler:

Dilden kurtulmak, boynu eğri olmak, anadan babadan vazgeçmek, yârdan geçmemek, yas tutmak, bedel vermek, can vermek, Mayadağ’ın yıldızı olmak, sıla parası kazanmak, efendinin sağ gözü olmak, hasta olmak, yolu düşmek, dünürcü salmak, kız vermek, başına bir hal gelmek, derman aramak, nasip olmamak, yüreği sızlamak, cahil olmak, kara yazı yazmak, derdine yanmak, anasız babasız duramamak, hasret koymak, sağ olmak, dar gelmek.

4. 4. Koşuk

İncelenen ders kitaplarında sadece 10. sınıf ders kitabında sekiz adet koşuk metni tespit edilmiştir. Koşuk, “sığır” adı verilen dinsel sürgün avları ile “şölen” denen

dinsel ziyafetlerde söylenen şiirlerdir. Bu eğlencelerde söylenen çoklukla aşk, doğa ve yiğitlik konularını işler. Koşukların zihniyeti Eski Türk kültürünü yansıtır. Koşukların temaları, baharın gelişi, kahramanlık, aşk, doğa, şölende yapılanlar, aşk acısıdır. Koşuklar kendi başına bütünlüğü olan dört dizeli bentlerden oluşmaktadır. Koşuklar hece ölçüsünün 7'li kalıbıyla söylenmiştir. Durakları 4+3 şeklindedir. Kafiye şemaları aaab'dir. Dili sade ve herkesin anlayabileceği şekildedir. Bu şiirler bizden çok önceki dönemlerde söylendiği için günümüzde anlamadığımız kelimeler içermektedir. Şiirlerin ahengini şiirin ses ve söyleniş özellikleri belirtmektedir.

Maddî Kültür Unsurları:

Otağ, davul, tuğ, ipek kumaş, yaygı

Manevî Kültür Unsurları:

Bayram, erdem, Uçmak(Cennet), yiğit

Deyimler:

Yüz yüze gelmek, ekin gibi biçmek, yarasını deşmek, kanlı yaşlar saçmak, bayram etmek, konuk olmak, bağır yarası, bağır yanmak, yarasını deşmek, mutluluğu aramak, yağmur gibi kan saçmak

4. 5. Semaî

Semaîler, aruzun özel bir kalıbıyla ya da hece ölçüsü ile oluşturulan halk şiirleridir. Hece ölçüsüne bağlı semaîler, koşma tipine benzer. Uyak örgüsü aynıdır. Dizelerin hece sayısı açısından koşmadan ayrılırlar. Semaîler hecenin 4+4 ya da duraksız 8'li kalıbı ile söylenirler. Dörtlük sayısı 3-5 arasındadır. Semaîlerde sevgi, doğa, ayrılık duygusu temaları işlenir. Koşmaya göre daha hafif, daha kıvrak ve uçarı bir havası vardır. İncelediğimiz ders kitaplarında dört adet semaî metni tespit edilmiştir.

Şiirler dörtlüklerden oluşmaktadırdır.  şiiir beş dörtlükten, bir şiiir  dörtlükten oluşmaktadırdır. Her dörtlük, ses ve anlam kaynaşmasıyla oluşmuş bir birimdir. Drtlklerdeki her mısra, cümledeki bir kelime gibidir. Şiirlerde her dizedeki hece sayısı birbirine eşittir. Şiirlerdeki tema, gurbet, sevgi, ayrılık ve doğadırdır. Bu temalar metindeki birimlerin ortak paydası durumundadırdır. Şiirlerde sade bir dil kullanılmıştır. Şiirler 8’li hece lş ve 4+4 durakla ile söylenmiştir. Sema’ilerdeki her türlü ses benzerliği ve temanın belirlediği söyleyiş (vurgu ve tonlama) diğer ahenk unsurlarıdır. Metinlerde söz sanatlarıyla şiiire anlam zenginliği katılmıştır. Sema’ilerde ifade edilen kavram ya da kavramlar imgeler ve mecazlarla ifade edilmiş, şiirlerde anlam estetiği oluşturulmuştur. Mesela Erzurumlu Emrah’ın sema’isi (komisyon, 2014, s. 31) (9. Sınıf), sevgilisinin güzelliğini doğrudan ifade etmemiş, sevgilisini “suna”ya benzeterek şiirde anlam estetiği ve zenginliği meydana getirmiştir.

Maddî Kültür Unsurları:

l, yar, derya, bahri, suna, bülbül, kale, zehir, nakış, yayla, gamze, ak eller, kalem, yeşilbaşlı ördek, balaban(yırtıcı kuş), suna, yd il, yayla, yüce dağlar

Manevî Kültür Unsurları:

Dert ilacı, gurbet, abdal, namaz, dilber

Deyimler:

Gurbete çıkmak, meyil vermek, kıymeti bilinmek, kahrını çekmek, dile düşmek, figan etmek, deli gnl, abdal olmak, kaşları çatmak, sineye batmak, kar tutmak, ovayı boylamak, yolların bağlanması, tuzak kurmak, pusuda sinmek, yaman vurmak, elleri kırılmak, haram olmak, haber almak

4. 6. Ağıt ve Sagu

Ağıtlar, Halk şiirinde ölenlerin ardından söylenir. Ölenlerin iyi yönlerini, ölümlerinden duyulan acıyı işler. Sagular, İslamlıktan önce bir kimsenin ölümünden sonra yapılan ve “yuğ” adı verilen dinsel yas törenlerinde söylenir. İncelenen ders kitaplarında üç adet tespit edilip bunlardan bir tanesi sagu, iki tanesi ağıttır.

Bir tane tespit edilen Sagu, Türk kahramanı Alp Er Tunga’nın ölümü üzerine söylenmiştir. “Alp Er Tunga’nın ölümünün acısıyla, beyler onun mezarının etrafında atlarını sürdü. Bu acı onları öyle zayıflattı ki yüzleri safran gibi sarardı. Erkekler yakalarını yırtarak kurtlar gibi uluyarak ağlıyordu”. Bu duygu halini ifade eden bir zihniyetle söylenmiştir. Ağıtlar da ölümden duyulan acıyı ifade eden bir zihniyetle söylenmiştir.

Sagunun soru cümleleriyle başlaması ölüm karşısında şaşkınlığın ve ölümü kabullenmeyişin ifadesidir. Bunun yanında şair konuya dikkati çekmek için de sorularla vurgu yapmıştır. Sagu 9 dörtlükten oluşmaktadır. 7’li hece ölçüsünün 4+3 duraklarıyla söylenmiştir. Ağıtlar ise dörtlüklerden oluşmuştur. Şiirlerin hepsinin teması ölümdür. Söyleyişin tema ile paralel olması şiirin gücünü artırır. Şiir okunurken ses tonu ve vurgular temayla uyum sağlanmalıdır. Böylelikle aşk şiirini okurken kullanılan ses tonu ve vurguların bir kahramanlık şiiri veya ağıt için kullanılamayacağı ortaya çıkmaktadır. Şiirde ahenk, ses akışı, söyleyiş, ritim, ölçü ve her türlü ses benzerliğiyle sağlanır. Kafiye ve redifler ile duraklar şiirde hem anlam hem de söyleyiş bakımından istenilen temanın iletilmesinde etkilidir.

Maddî Kültür Unsurları:

Teneşir, fes, kına, cenaze, ajun beyi, vatan, il, turna, yeşilbaşlı suna, acı şerbet, gelinlik esvabı, kına, nişangâh taşı, şal, bülbül, oda, ataş, güvey, kara yer, İshak kuşu,

yorgan, döşek, yastık, tahta duvar, düğün, düğme, beyaz bez, al giysi, tel, ekmek, aş, Aslı, telek (kuşların çeşitli renklerde kalın tüyler)

Manevî Kültür Unsurları:

Felek, edep, erdem, âdet, yâr, sevgili

Deyimler:

Beli bükülmek, dert olmak, eline kına yakmak, yârdan geçememek, selam söylemek, anadan babadan geçmemek, yüreği yırtılmak, beti benzi sararmak, gönlü yanmak, yarayı deşmek, öç almak, azat eylemek, yeri dar olmak, hal hatır sormak, gaflette yatmak, selam vermek, yüz sürmek, tezden uyanmak(erken yaşta âşık olmak), taş yastığa dayanmak (ölmek), kolu kanadı kırılmak, şirin dil, selam almak, kavrulup yanmak.

4. 7. Koçaklama

Yiğitlik, savaş ve vuruşmaları coşkun bir üslupla anlatan koçaklamalardan incelediğimiz kitaplarda (Komisyon, 2014, s. 44) (9. Sınıf), Komisyon, 2014, s. 164), (10. Sınıf) Köroğlu'na ait iki adet koçaklama metni tespit edilmiştir. Şiir metinlerinde “Meydan gümbür gümbürlenir”, Yiğit kendini öğende”, “Okclar menzili döğende”, “Ok gıcirtısından kalkan sesinden”, “Düşman geldi tabur tabur dizildi” söz grupları birlikte düşünüldüğünde, yiğitlik, savaş ve vuruşma coşkusunda bulunan bir duygu halini ifadeye imkân veren bir zihniyetle söylenmiştir. Köroğlu'nun şiirleri dörtlüklerden meydana gelmiştir. Şiirlerde her mısralardaki hece sayısı birbirine eşittir. Birinci koçaklama 8'li hece ölçüsüyle, ikinci koçaklama 11'hece ölçüsüyle söylenmiştir.

Şiirlerin teması yiğitliktir. Şiirlerde herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanılmıştır. Mısra sonlarında kullanılan sözcüklerin benzer sesler barındırması şiirlerin ahengini oluşturmaktadır. Ahengi kafiye, redif, ölçü, her türlü ses benzerliği ve söyleyişler sağlamaktadır.

*“Mert dayanır namert kaçır
Meydan gümbürgümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbürgümbürlenir”*

Yukarıda dörtlükte altı çizili sesler, tekrar edilen ünlü sesleri göstermektedir. Bu ünlü sesler, şiirin ahenginin sağlanmasına yardımcı unsurlardır.

Maddî Kültür Unsurları:

Şeşper, kalkan(2), kale, ok(2), tabur, kılıç, şalvar, tüfek, kın

Manevî Kültür Unsurları:

Hak, kara yazı, mertlik, er meydanı, yiğit, divan

Deyimler:

Menzili dögmek, mertlik bozulmak, alnına kara yazı yazılmak, şanıdan düşmek

4. 8. Varsağı

Varsağı, Varsak Türklerinin özel bir ezgiyle söyledikleri türkülerden gelişmiş bir biçimdir. Semaî ile aynı biçim özelliklerini taşır. Aralarındaki fark ezgilerindedir. Çoğunlukla 3-5 dörtlükten oluşur. Hecenin 8’li kalıbı ile söylenir. İncelediğimiz kitaplarda 10. sınıf ders kitabında bir adet varsağı metni tespit edilmiştir. Bu varsağı Halk edebiyatında varsağın tüm özelliklerini yansıtacak nitelikte şiirler söylemiş olan saz şairi Karacaoğlan’a aittir.

Şiir “Behey” gibi ünlem yardımı ile mertçe, yiğitçe bir havayla söylemiştir. Karacaoğlu’nın şiiri dörtlüklerden oluşmuştur. Her dörtlük ses ve anlam kaynaşması ile oluşmuş bir birimdir. Birimlerde mısra sayısı, ses benzerlikleri, mısralardaki hece sayısının eşitliği ve aynı anlamın her dörtlükte farklı cümlelerle tekrarı şiire bütünlük kazandıran unsurlardandır.

Şiirde her dizedeki hece sayısı eşittir. Şiir dört dörtlükten oluşmuştur. Şiirin teması aşktır. Şiirin dili sade, herkesin anlayabileceği şekildedir. Mısra sonlarındaki ses benzerlikler, vurgu, tonlama ahengi oluşturmaktadır. Şiirde ölçü 8’li hece ölçüsündedir.

Maddî Kültür Unsurları:

Hünkâr, zülûf, tel, melhem

Manevî Kültür Unsurları:

Dilber

Deyimler:

Aklını almak, melhem aramak

4. 9. Güzelleme

Sevilen birinin, bir nesnenin veya bir yerin güzel ve iyi yönlerini anlatan koşmalar olan güzellemeden, incelediğimiz kitaplardan 10. Sınıf ders kitabında bir adet tespit edilmiştir. Gevherî’ye (Komisyon, 2014, s. 25) (10. Sınıf) ait olan bu şiir dört dörtlükten oluşmuştur. Her dizenin hece sayısı birbirine eşittir. Hece ölçüsünün 11’li hece kalıbıyla söylenmiştir. Şiirin teması sevgilinin iyi yönleridir. Dili sade, herkesin anlayabileceği şekildedir. Dize sonlarındaki ses benzerlikler, vurgu, tonlama ahengi oluşturmaktadır. Kafiye düzeni abab- cccb- dddb- eeeb şeklindedir.

Maddî Kùltür Unsurları:

Kuğu, tel, kına

Manevî Kùltür Unsurları:

Kadir Mevla

Deyimler:

Yolu uğramak, kına vurmak, kurban olmak, viran kalmak

4. 10. Taşlama

Bir kimseyi, bir yeri alaylı bir dille yermek, toplumsal yaşamın aksayan yönlerini eleştirmek amacıyla söylenen taşlamalar, incelediğimiz ders kitaplarında bir adet tespit edilmiştir. Şiir dōrtlüklerden oluşmuştur. Kafiye düzeni abab, cccb, dddb şeklindedir. Şiirde beş dōrtlük vardır. Dōrtlüklerdeki dizelerin hece sayıları eşittir. Hece ölçüsünün 11’li hece kalıbı ile söylenmiştir. Şiirin teması toplumun aksayan yönlerini eleştirmesidir. Şiirde Arapça, Farsça kelime ve deyimler kullanılmıştır. Şiirde her türlü ses benzerliği ve temanın belirlediğı söyleyiş (vurgu ve tonlama) ahengi oluşturmaktadır.

Maddî Kùltür Unsurları:

Maddî kùltür unsuru bulunmamaktadır.

Manevî Kùltür Unsurları:

Habil, ahiret, hüccet

Deyimler:

Hüküm bozmak, ahirete gitmek

Atasözleri:

Balık baştan kokar.

4. 11. Atalar Sözü Destanı

Destanlar dört dizeli bentlerden oluşur. Halk şiirinde en uzun nazım biçimi destandır. Destanlar, genellikle hece ölçüsünün on birli kalıbıyla yazılır. Destanların son dördlüğünde şair mahlasını söyler. Savaş, deprem, yangın, salgın hastalıklar, eşkıya ve ünlü kişilerin serüveni, atasözleri gibi konuları işleyen destanlar yazılmıştır.

Ders kitaplarından sadece 10. sınıf ders kitabında (Komisyon, 2014, s. 165) bir adet destan metni tespit edilmiştir. Bu şiir atasözleri konusunu işlemiştir. Hece ölçünün 11'li kalıbıyla söylenmiştir. On üç dördlükten oluşmaktadır. Şiirde Arapça, Farsça kelimeler ve deyimler kullanılmıştır. Şiirde her türlü ses benzerliği ve temanın belirlediği söyleyiş (vurgu ve tonlama) ahengi oluşturmaktadır.

Maddî Kültür Unsurları:

Sirke, kile, ambar,

Manevî Kültür Unsurları:

Mevla, yâr, pir

Deyimler:

Ağırlık etmek, ümit kesmemek, kapısını çalmak, kalbi selim olmak, dipsiz kile boş ambar, kendi çalar kendi oynar, tuz ekmek hakkı, başına kakmak, gün olur

Atasözleri:

Gönülden gönüle yol var, Sert sirke kabına zarar, Elin eteğini her kâra uzatma, Şaşkın ördek, başın kor (başını bırakır), kıçından dalar, Aldanma cihanın varına,

Bugününün işini yarına koyma, Yar yıkıldığı gün tozar, Dağdan gelen bağdakini kovar, Tuz ekmek bilmese müşkilin deme (Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur), Namert lokması yeme, gün olur başına kakar, Yüzüne her gülünü dost addetme, Doğru söz insana batar (Doğru söz acıdır), Aza kanaat et, olma tamahkâr (Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz, Ucuz satan tezcek(tez) satar, Deve ahu gibi boynuz isterse iki kulaktan da çıkar (Deve boynuz ararken kulaktan olmuş), Güneş balçıkla sıvanmaz, Cahil kendünden gayruyu beğenmez, Sen elin kapısın çalarsan, el de senin kapın çalar (Ne ekersin onu biçersin), Mevla'dan kesme ümit (Allah'tan umut kesilmez), Gün doğmadan neler doğar, Ağır basar, yeğni kalkar, Balık baştan kokar, El iki söylese sen bir söyle (İki dinle bir söyle).

Burada, yukarıda belirttiğimiz şiir metinlerinde geçen maddî kültür unsurlarını tablo halinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 4. 2. Şiir Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları	Frekans
1	Mendil	2
2	Kandil	1
3	Altın	1
4	Ayna	1
5	Zülûf	2
6	Acem şalı	1
7	Rize iskemlesi	1
8	Harman	1
9	Ferman	2
10	Gülşen	1
11	Bülbül	4
12	Yol	1
13	Şahin	1
14	Turna	1
15	Hırka	1
16	Post	1
17	Defter	1
18	Ney	1
19	Ulu su	1
20	Yayla	3
21	Ulu dağlar	1
22	İnci	1

23	Mecidiye	1
24	Sako	1
25	Şalvar	1
26	Köşk	1
27	Saray	1
28	Avşar elleri	1
29	Kılıç	2
30	Kirmani	1
31	Temren	1
32	Tüfek	2
33	Davlumbaz	1
34	Devlet	1
35	Sultan	2
36	İl	4
37	Yurt	1
38	Kemha	1
39	Zünnar	1
40	Suna	3
41	Zülûf teli	1
42	Ulu yollar	1
43	Don(elbise)	2
44	Mest	1
45	Kundura	2
46	Börk	1
47	Kürk	1
48	Çanta	1
49	Fes	2
50	Redif	1
51	Fistan	1
52	Endaze	1
53	Yeşilbaş ördek	2
54	Tas	1
55	Drama köprüsü	1
56	Kara çadır	1
57	Martin tüfek	2
58	Karavana	1
59	Mayadağ	1
60	Vardar ovası	1
61	Ziyaret	1
62	Kâğıt	1
63	Hüma kuşu	1
64	Sultan Süleyman	1
65	Zeytinyağlı yemek	1
66	Basma fistan	1
67	Yazma	1
68	Üç top gül	1
69	Bağ	1
70	Taş	1
71	Ev	1
72	Nar	1

73	Gümüş kemer	1
74	İnci	1
75	Otağ	1
76	Davul	1
77	Tuğ	1
78	İpek kumaş	1
79	Yaygı	1
80	Yar	1
81	Derya	1
82	Bahri	1
83	Kale	2
84	Zehir	1
85	Nakış	1
86	Gamze	1
87	Ak eller	1
88	Kalem	1
89	Balaban(yırtıcı kuş)	1
90	Yâd il	1
91	Yüce dağlar	1
92	Teneşir	1
93	Kına	3
94	Cenaze	1
95	Ajun beyi	1
96	Vatan	1
97	Turna	2
98	Yeşilbaşlı suna	1
99	Acı şerbet	1
100	Gelinlik esvabı	1
101	Nişangâh taşı	1
102	Şal	1
103	Oda	1
104	Ataş	1
105	Güvey	1
106	Kara yer	1
107	İshak kuşu	1
108	Yorgan	1
109	Döşek	1
110	Yastık	1
111	Tahta duvar	1
112	Düğün	1
113	Düğme	1
114	Beyaz bez	1
115	Al giysi	1
116	Tel	1
117	Ekmek	1
118	Aş	1
119	Aslı	1
120	Telek (kuşların çeşitli renklerde kalın tüyler)	1
121	Şeşper	1

122	Kalkan	2
123	Ok	2
124	Tabur	1
125	Şalvar	1
126	Kın	1
127	Çevre	1
128	Hünkâr	1
129	Tel	2
130	Melhem	1
131	Kuğu	1
132	Sirke	1
133	Kile	1
134	Ambar	1
Toplam		162

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki Halk Şiiri metinlerinde 134 maddî kültür unsurları bulunmaktadır. Ayrıca farklı metinlerde tekrar eden maddî kültür unsurların da olduğu görülmektedir. Bunlardan en çok tekrar edilenler bülbül(4), il(4), suna(3), kına(3)’dır.

Aşağıda, şiir metinlerinde geçen manevî kültür unsurları tablo halinde gösterilmiş ve yorumu yapılmıştır.

Tablo 4. 3. Şiir Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî kültür unsurları	Frekans
1	Yaradan	1
2	Abdal	2
3	Kul	1
4	Çarh	1
5	Erkân	1
6	Gül	2
7	Gurbet	4
8	Yüce dağlar	2
9	El	1
10	Yiğit	5
11	Kemlik	1
12	Aşk ateşi	1
13	Yas	1
14	Allaha ısmarladık	1
15	Kalp gemisi	1

16	Aşk bahrisi	1
17	Rızık	1
18	Rezzak	1
19	Levh- ü -kalem	1
20	Hak'tan gelmek	1
21	Kader	2
22	Nahnükasemnâ	1
23	Koç yiğit	1
24	Sağ	1
25	Kudret kalemi	1
26	Dost	1
27	Mevla	4
28	Kadir	1
29	Ziyaret	1
30	Pınar	1
31	Gün	1
32	Mis	1
33	Cennet	1
34	Cemal	1
35	Uçmak(Cennet)	2
36	Acep	1
37	Kul Mustafa	1
38	Hak	2
39	Tanrı	1
40	Ecel şerbeti	1
41	Sıla	1
42	Mevla'm kerimdir	1
43	Nasip	1
44	Allah'tan korkma	1
45	Alın yazısı	1
46	Kardeş hasreti	1
47	Ölüm	1
48	Bayram	1
49	Erdem	2
50	Dert ilacı	1
51	Namaz	1
52	Felek	1
53	Edep	1
54	Âdet	1
55	Kara yazı	1
56	Mertlik	1
57	Er meydanı	1
58	Kadir Mevla	1
59	Habil	1
60	Ahiret	1
61	Hüccet	1
62	Yâr	13
63	Dilber	2
64	Sevgili	1
65	Divan	1

66	Pir	1
Toplam		96

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki Halk Şiiri metinlerinde 66 manevî kültür unsurları bulunmaktadır. Ayrıca farklı metinlerde tekrar eden manevî kültür unsurların da olduğu görülmektedir. Bunlardan en çok tekrar edilenler yâr(13), Mevla(4), gurbet(4), Hak(2), erdem(2) gibidir.

Tablo 4. 4. Şiir Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler	Frekans
1	Beli bükülmek	1
2	Dert olmak	1
3	Kına yakmak	1
4	Yardan geçememek	1
5	Selam söylemek	1
6	Anadan babadan geçmemek	1
7	Yürek yırtılması	1
8	Yaka yırtmak	1
9	Beti benzi sararmak	1
10	Gönlü yanmak	1
11	Yarasınıdeşmek	2
12	Azat eylemek	1
13	Yeri dar olmak	1
14	Hal hatır sormak	1
15	Gaflette yatmak	1
16	Selam vermek	1
17	Yüz sürmek	1
18	Tezden uyanmak	1
19	Taş yastığa dayanmak	1
20	Kolu kanadı kırılmak	1
21	Şirin dil(tatlı dil)	1
22	Selam almak	1
23	Kavrulup yanmak	1
24	Yolu uğramak	1
25	Kına vurmak	1
26	Kurban olmak	1
27	Viran kalmak	1
28	Menzili döğmek	1
29	Mertlik bozulmak	1
30	Alnına kara yazı yazılmak	1
31	Şanından düşmek	1
32	Tel ağlaması çul ağlaması	1

33	Gönlün hasta olması	1
34	El aman dilemek	1
35	Kul olduğu zaman	1
36	Figan etmek	2
37	Âşıkların deli olması	1
38	Kamunun dağlaması	1
39	Gözyaşı sel olmak	1
40	Aşk ehli	1
41	Karalar giymek	1
42	Eli bulaşık	1
43	Fikri dolaşık	1
44	Mecliste arif olmak	1
45	İyilik etmek	1
46	Hatıra dokunmak	1
47	Yıkıcı olmak	1
48	Zayi olmak	1
49	Baş kakıcı olmak	1
50	Kendi kendini yoklamak	1
51	Alçaklarda oturmak	1
52	Kendini gözetmek	1
53	Yükseklerde uçmak	1
54	Hacil düşürmek	1
55	Konup göçücü olmak	1
56	Kurban olmak	1
57	Bakmaya doyamamak	1
58	İbret için gelmek	1
59	Sineyi yakmak	1
60	Boz bulanık	1
61	Ayrılık odunu (ateşi)	1
62	Muradına ermek	1
63	Deli gönül	1
64	Gemisini kurtarmak	1
65	Elem çekmek	1
66	Attan inmek	1
67	Hakkına razı olmak	1
68	Dünyaya gelen ölür	1
69	Gözün nuru	1
70	Göç etmek	1
71	İrağı yakın etmek	1
72	Yüce dağdan aşan yollar	1
73	Kavga kurulması	1
74	Zülfü perişan	1
75	Kerem etmek	1
76	Gözyaşını silmek	1
77	Ölüp ölünce	1
78	Kemalini bulmak	1
79	Gün doğmak	1
80	Şavkı düşmek	1
81	Hayır yazmak	1
82	Murat almak	1

83	Niyaz etmek	1
84	Kul olmak	1
85	Şevke gelmek	1
86	Seyre çıkmak	1
87	Âşıkların deli olduğu zaman	1
88	Bel olmak	1
89	Yeryüzünün al olduğu zaman	1
90	Askerin ekin biçilir gibi biçilmesi:(öldürmek)	1
91	Yarasını deşmek	1
92	Bayram etmek	1
93	Bağır yarası	1
94	Bağrı yanmak	1
95	Yağmur gibi kan saçmak	1
96	Gurbet ele çıkmak	1
97	Meyil vermek	1
98	Dile düşmek	1
99	Kaşları çatmak	1
100	Sineye batmak	1
101	Belleri kar tutmak	1
102	Düz ovayı boylamak	1
103	Yolların bağlanması	1
104	Tuzak kurmak	1
105	Pusuda sinmek	1
106	Elleri kırılmak	1
107	Haram olmak	1
108	Haber almak	1
109	Hüküm bozmak	1
110	Ahrete gitmek	1
111	Dilden kurtulmak	1
112	Boynu eğri olmak	1
113	Anadan babadan vazgeçmek	1
114	Yârdan geçmemek	1
115	Yas tutmak	1
116	Bedel vermek	1
117	Can vermek	1
118	Mayadağ'ın yıldızı olmak	1
119	Sıla parası kazanmak	1
120	Efendinin sağ gözü olmak	1
121	Hasta olmak	1
122	Yolu düşmek	1
123	Dünürcü salmak	1
124	Kız vermek	1
125	Başına bir hal gelmek	1
126	Derman aramak	1
127	Nasip olmak	1
128	Yüreği sızlamak	1
129	Derde düşmek	1
130	Cahil olmak	1
131	Kara yazı yazmak	1

132	Derdine yanması	1
133	Anasız babasız duramamak	1
134	Hasret koymak	1
135	Sağ olmak	1
136	İnce bele dar gelmek	1
137	Aklını almak	1
138	Melhem aramak	1
139	Başına tel takınmak	1
140	Ağırlık etmek	1
141	Ümit kesmemek	1
142	Kapısını çalmak	1
143	Kalbi selim olmak	1
144	Dipsiz kile, boş ambar	1
145	Kendi çalar kendi oynar	1
146	Tuz ekmek hakkı	1
147	Kıymetini bilmek	1
148	Ciğerden yaralı olmak	1
149	Dillere salmak	2
150	Derdine derman olmak	2
151	Boya vurmak	1
152	Eli yetmemek	1
153	Yüreği kara bağlamak	1
154	Çaresiz derde düşmek	1
155	Başına kakmak	1
156	Gün olmak	1
Toplam		160

Tablo 4.4’de görüldüğü üzere; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki Halk Şiiri metinlerinde 156 deyimler bulunmaktadır. Ayrıca farklı metinlerde tekrar eden deyimlerin de olduğu görülmektedir. Bunlardan tekrar edenler figan etmek(2), dillere salmak(2), derdine derman olmak(2), yarasını deşmek(2)’dir.

Tablo 4. 5. Şiir Metinlerinde Geçen Atasözleri

Sıra No	Atasözleri	Frekans
1	Balık baştan kokar.	1
2	Gönül den gönüle yol var.	1
3	Sert sirke kabına zarar.	1
4	Elin eteğini her kâra uzatma.	1
5	Şaşkın ördek, başın kor (başını bırakır), kışından dalar.	1
6	Aldanma cihanın varına.	1
7	Bugününün işini yarına koyma.	1
8	Yar yıkıldığı gün tozar.	1

9	Dağdan gelen bağdakini kovar.	1
10	Tuz ekmek bilnese müşkilin deme (Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur).	1
11	Yüzüne her gülünü dost addetme.	1
12	Doğru söz insana batar (Doğru söz acıdır).	1
13	Aza kanaat et, olma tamahkâr (Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz).	1
14	Ucuz satan tezcek(tez) satar.	1
15	Deve ahu gibi boynuz isterse iki kulaktan da çıkar (Deve boynuz ararken kulaktan olmuş).	1
16	Güneş balçıkla sıvanmaz.	1
17	Cahil kendünden gayruyu beğenmez.	1
18	Sen elin kapısın çalarsan, el de senin kapın çalar (Ne ekersin onu biçersin).	1
19	Mevla'dan kesme ümit (Allah'tan umut kesilmez).	1
20	Gün doğmadan neler doğar.	1
21	Ağır basar, yeğni kalkar.	1
22	Balık baştan kokar.	1
23	El iki söylerse sen bir söyle (İki dinle bir söyle).	1
Toplam		23

Tablo 4.5'de görüldüğü üzere; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki Halk şiiri metinlerinden sadece taşlama 1 ve Atalar Sözü Destanı'nda 23 atasözü geçmektedir. Bunlarda tekrar eden atasözleri bulunmamaktadır.

Tablo 4. 6. Mâni Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları	Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Mendil	6	Acem şalı
2	Kandil	7	Rize iskemlesi
3	Altın	8	Harman
4	Ayna	9	Ferman
5	Zülûf	10	Sultan
Toplam		10	

Tablo 4. 7. Koşma Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları	Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Gülşen	20	Kılıç
2	Bülbül(2)	21	Kirmanı
3	Yol	22	Temren
4	Şahin	23	Tüfek

5	Turna	24	Davlumbaz
6	Hırka	25	Devlet
7	Post	26	Ferman
8	Defter	27	İl
9	Ney	28	Yurt
10	Ulu su	29	Kemha
11	Yayla	30	Zünnar
12	Ulu dağlar	31	Sunam
13	İnci	32	Zülûf teli
14	Mecidiye	33	Ulu yollar
15	Sako	34	Don(elbise)
16	Şalvar	35	Mest
17	Köşk	36	Kundura
18	Saray	37	Börk
19	Avşar elleri	38	Kürk
Toplam		38	

Tablo 4. 8. *Türkü Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları	Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Çanta	15	Vardar ovası
2	Kundura	16	Ziyaret
3	Fes	17	Kâğıt
4	Redif	18	Hüma kuşu
5	Fistan	19	Sultan Süleyman
6	Endaze	20	Zeytinyağlı yemek
7	Yeşilbaş ördek	21	Basma fistan
8	Don	22	Yazma
9	Tas	23	Üç top gül
10	Drama köprüsü	24	Bağ
11	Kara çadır	25	Taş
12	Martin tüfek(2)	26	Mendil
13	Karavana	27	Ev
14	Mayadağ		
Toplam		27	

Tablo 4. 9. *Koşuk Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Otağ
2	Davul
3	Tuğ
4	İpek kumaş
5	Yaygı
Toplam	5

Tablo 4. 10. Semaî Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	İl
2	Yar
3	Derya
4	Bahri
5	Suna
6	Bülbül
7	Kale
8	Zehir
9	Nakış
10	Yayla
11	Gamze
12	Ak eller
13	Kalem
14	Yeşilbaşlı ördek
15	Balaban(yırtıcı kuş)
16	Suna
17	Yâd il
18	Yayla
19	Yüce dağlar
Toplam	19

Tablo 4. 11. Ağüt ve Sagu Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları	Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Teneşir	18	Güvey
2	Fes	19	Kara yer
3	Kına	20	İshak kuşu
4	Cenaze	21	Yorgan
5	Ajun beyi	22	Döşek
6	Vatan	23	Yastık
7	İl	24	Tahta duvar
8	Turna	25	Düğün
9	Yeşilbaşlı suna	26	Düğme
10	Acı şerbet	27	Beyaz bez
11	Gelinlik esvabı	28	Al giysi
12	Kına	29	Tel
13	Nişangâh taşı	30	Ekmek
14	Şal	31	Aş
15	Bülbül	32	Aslı
16	Oda	33	Telek
17	Ataş	34	Turna
Toplam		34	

Tablo 4. 12. *Koçaklama Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Şeşper
2	Kalkan(2)
3	Kale
4	Ok(2)
5	Tabur
6	Kılıç
7	Şalvar
8	Tüfek
9	Kın
Toplam	9

Tablo 4. 13. *Varsağı Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Hünkâr
2	Zülûf
3	Tel
4	Melhem
Toplam	4

Tablo 4. 14. *Güzelleme Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Kuğu
2	Tel
3	Kına
Toplam	3

Tablo 4. 15. *Taşlama Metinlerinde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Bulunmamaktadır
Toplam	0

Tablo 4. 16. *Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Maddî Kültür Unsurları*

Sıra No	Maddî Kültür Unsurları
1	Sirke
2	Kile
3	Ambar
Toplam	3

Tablo 4. 17. Mânî Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Gül
2	Yâr (7)
3	Yaradan
Toplam	3

Tablo 4. 18. Koşma Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları	Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Abdal	21	Kader
2	Kul	22	Nahnükasemnâ
3	Çarh,	23	Koç yiğit
4	Erkân	24	Sağ
5	Gurbet	25	Kudret kalemi
6	Yüce dağlar(2)	26	Gurbet
7	El,	27	Dost
8	Yiğit	28	Kadir
9	Kemlik	29	Ziyaret
10	Aşk ateşi	30	Gün
11	Yas	31	Gurbet illeri
12	Mevla(2)	32	Mis
13	Allaha ısmarladık	33	Cennet
14	Kalp gemisi	34	Cemal
15	Aşk bahrisi	35	Uçmak(Cennet)
16	Rızık	36	Acep
17	Rezzak	37	Mevla
18	Levh ü kalem	38	Kul Mustafa
19	Hak'tan gelmek,	39	Hak
20	Gül		
Toplam		39	

Tablo 4. 19. Türkü Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Tanrı
2	Ecel şerbeti
3	Sıla
4	Mevla'm kerimdir
5	Nasip
6	Allah'tan korkma
7	Alın yazısı
8	Kader
9	Kardeş hasreti
10	Yâr (5)
11	Yiğit
12	Ölüm
Toplam	12

Tablo 4. 20. *Koşuk Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları*

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Bayram
2	Erdem
3	Yiğit
4	Uçmak(Cennet)
Toplam	4

Tablo 4. 21. *Semaî Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları*

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Dert ilacı
2	Gurbet
3	Abdal
4	Dilber
5	Namaz
Toplam	5

Tablo 4. 22. *Ağıt ve Sagu Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları*

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Felek
2	Edep
3	Erdem
4	Yâr
5	Sevgili
6	Âdet
Toplam	6

Tablo 4. 23. *Koçaklama Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları*

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Hak
2	Kara yazı
3	Mertlik
4	Yiğit
5	Divan
6	Er meydanı
Toplam	6

Tablo 4. 24. *Varsağı Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları*

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Dilber
Toplam	1

Tablo 4. 25. Güzelleme Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Kadir Mevla
Toplam	1

Tablo 4. 26. Taşlama Metinlerinde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Habil
2	Ahiret
3	Hüccet
Toplam	3

Tablo 4. 27. Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Manevî Kültür Unsurları

Sıra No	Manevî Kültür Unsurları
1	Yâr
2	Pir
3	Mevla
Toplam	3

Tablo 4. 28. Mânî Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Kıymetini bilmek
2	Ciğerden yaralı olmak
3	Dillere salmak(2)
4	Derdine derman olmak(2)
5	Boya vurmak
6	Eli yetmemek
7	Yüreği kara bağlamak
8	Çaresiz derde düşmek
Toplam	8

Tablo 4. 29. Koşma Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler	Sıra No	Deyimler
1	Tel ağlaması çul ağlaması	30	Ayrılık odunu (ateşi)
2	Gönlü hasta olmak	31	Murada ermek
3	El aman dilemek	32	Deli gönül
4	Kul olduğu zaman	33	Gemisini kurtarmak
5	Fiğan etmek(2)	34	Elem çekmek
6	Âşıkların deli olması	35	Attan inmek
7	Kamunun dağlaması	36	Hakkına razı olmak

8	Gözyaşı sel olmak	37	Dünyaya gelen ölür
9	Aşk ehli	38	Gözün nuru
10	Karalar giymek	39	Göç etmek
11	Eli bulaşık	40	Yakını ırak etmek
12	Fikri dolaşık	41	Yüce dağ
13	Mecliste arif olmak	42	Kavga kurulmak
14	İyilik etmek	43	Zülfü perişan
15	Hatıra dokunmak	44	Kerem etmek
16	Yıkıcı olmak	45	Gözyaşını silmek
17	Zayi olmak	46	Ölüp ölünce
18	Başa kakıcı olmak	47	Kemalini bulmak
19	Kendi kendini yoklamak	48	Gün doğmak
20	Alçaklarda oturmak	49	Şavk düşmek
21	Kendini gözetmek	50	Hayır yazmak
22	Yükseklerde uçmak	51	Murat almak
23	Hacil düşürmek	52	Niyaz etmek
24	Konup göçücü olmak	53	Kul olmak
25	Kurban olmak	54	Şevke gelmek
26	Bakmaya doyamamak	55	Seyre çıkmak
27	İbret için gelmek	56	Âşıkların deli olduğu zaman
28	Sineyi yakmak	57	Bel olmak,
29	Boz bulanık	58	Yeryüzünün al olduğu zaman
Toplam		58	

Tablo 4. 30. Türkü Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler	Sıra No	Deyimler
1	Dilden kurtulmak	15	Dünürücü salmak
2	Boynu eğri olmak	16	Kız vermek
3	Anadan babadan vazgeçmek	17	Başına bir hal gelmek
4	Yârdan geçmemek	18	Derman aramak
5	Yas tutmak	19	Nasip olmak
6	Bedel vermek	20	Yüreği sızlamak
7	Can vermek	21	Cahil olmak
8	İs tutmak	22	Kara yazı yazmak
9	Pas tutmak	23	Derdine yanmak
10	Mayadağ'ın yıldızı olmak	24	Anasız babasız duramamak
11	Sıla parası kazanmak	25	Hasret koymak
12	Efendinin sağ gözü olmak	26	Sağ olmak
13	Hasta olmak	27	İnce bele dar gelmek
14	Yolu düşmek		
Toplam		27	

Tablo 4. 31. Koşuk Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Yüz yüze gelmek
2	Ekin gibi biçmek(öldürmek)
3	Yarasını deşmek (2)
4	Kanlı yaşlar saçmak
5	Bayram etmek
6	Konuk olmak
7	Bağır yarası
8	Bağrı yanmak
9	Mutluluğu aramak
10	Yağmur gibi kan saçmak
Toplam	10

Tablo 4. 32. Semaî Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Gurbete çıkmak
2	Meyil vermek
3	Dile düşmek
4	Figan etmek
5	Kıymeti bilinmek
6	Kahrını çekmek
7	Deli gönül
8	Abdal olmak
9	Kaşları çatmak
10	Sineye batmak
11	Belleri kar tutmak
12	Düz ovayı boylamak
13	Yolların bağlanması
14	Tuzak kurmak
15	Pusuda sinmek
16	Yaman vurmak
17	Elleri kırılmak
18	Haram olmak
19	Haber almak
Toplam	19

Tablo 4. 33. Ağıt ve Sagu Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler	Sıra No	Deyimler
1	Beli bükülmek	13	Azat eylemek
2	Dert olmak	14	Yeri dar olmak
3	Kına yakmak	15	Hal hatır sormak
4	Yardan geçememek	16	Gaflette yatmak
5	Selam söylemek	17	Selam vermek
6	Anadan babadan geçmemek	18	Yüz sürmek

7	Yüreği yırtılmak	19	Tezden uyanmak(erken yaşta âşık olmak)
8	Yaka yırtmak	20	Taş yastığa dayanmak(ölmek)
9	Beti benzi sararmak	21	Kolu kanadı kırılmak
10	Gönlü yanmak	22	Şirin dil
11	Yarayı deşmek	23	Salam almak
12	Öç almak	24	Kavrulup yanmak
Toplam		24	

Tablo 4. 34. Koçaklama Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Menzili döğmek
2	Mertlik bozulmak
3	Alnına kara yazı yazılmak
4	Şanından düşmek
Toplam	4

Tablo 4. 35. Varsağı Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Aklını almak
2	Melhem aramak
3	Derde uğratılmak
Toplam	3

Tablo 4. 36. Güzelleme Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Yolu uğramak
2	Kına vurmak
3	Kurban olmak
4	Viran kalmak
Toplam	4

Tablo 4. 37. Taşlama Metinlerinde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Hüküm bozmak
2	Ahrete gitmek
3	İktiza etmek
Toplam	3

Tablo 4. 38. Atalar Sözü Destanı Metninde Geçen Deyimler

Sıra No	Deyimler
1	Ağırlık etmek
2	Ümit kesmemek
3	Kapısını çalmak
4	Kalbi selim olmak
5	Dipsiz kile boş ambar
6	Başa kakmak
7	Gün olmak
Toplam	7

Yukarıda tablolarda her şiirde geçen maddî, manevî kültür unsurları, deyimleri ve atasözleri gösterilmiştir. Tablo 4.39’de şiir metinlerinde bulunan maddî, manevî kültür unsurları, deyimler ve atasözlerin sayıları gösterilmiştir.

Tablo 4. 39. Ders Kitaplarında Geçen Şiir Sayıları ve Şiirlerde Bulunan Kültürel Unsurlar

Sıra No	Biçim/Tür	Sayı	Maddî Kültür Unsurları	Manevî Kültür Unsurları	Deyimler	Atasözleri
1	Mânî	16	10	3	8	0
2	Koşma	12	38	39	58	0
3	Türkü	11	27	12	27	0
4	Koşuk	8	5	4	10	0
5	Semaî	4	19	5	19	0
6	Ağıt-Sagu	3	34	6	24	0
7	Koçaklama	2	11	6	4	0
8	Varsağı	1	4	1	3	0
9	Güzelleme	1	3	1	4	0
10	Taşlama	1	0	3	3	1
11	Atalar Sözü Destanı	1	3	3	9	22
Toplam		60	154	83	169	23

Tablo 4.39’de görüldüğü üzere; ders kitaplarında 11 halk şiir biçim/tür bulunmaktadır. Bu şiir biçim/türlerden toplam 60 şiir metni bulunmaktadır. Bu 60 şiir metinlerin 16’sını mânî(%26,66), 12’sini koşma(%20), 11’ni türkü(%18,33), 8’ini koşuk(%13,33), 4’ünü semaî(%6,66), 3’ünü ağıt ve sagu(%5), 2’sini

koçaklama(%3,33), l'ini varsağı, güzelleme, taşlama, Atalar Sözü Destanı(%1,66) metinleri oluşturmaktadır. Mani metinleri en fazla olmasına rağmen, manevî kültür unsuru manilerde en az bulunmaktadır (Bkz. Tablo 4.39). Koşmalarda maddî, manevî kültür unsurları ve deyimler fazla olmasına rağmen, hiç atasözü geçmemektedir. Atasözlerin 22 tanesi Atalar Sözü Destanı metninde bulunmaktadır. Taşlama metni hariç, diğer şiir metinlerinde hiç atasözü bulunmamaktadır. Deyimlerin ve maddî kültür unsurların şiir metinlerinde daha çok, en az ise atasözlerin bulunduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 4.39).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlar ve bunlara yönelik öneriler dile getirilmiştir.

5.1 Sonuçlar

Bu çalışma, ortaöğretimde okutulan Türk Edebiyatı ders kitaplarında yer alan Halk şiiri metinlerinin kültür aktarımdaki yerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma neticesinde incelenen ders kitaplarında sadece 9. ve 10. sınıf ait ders kitaplarında Halk şiiri metinlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu ders kitaplarında farklı tür ve biçimde toplam 60 şiir metni bulunmaktadır. Bu metinlerden en çok mâni bulunmaktadır (Bkz. Tablo 4.38).

Şiir metinlerinde maddî kültür unsurları 134 adet, tekrarlarıyla birlikte 154 adettir. En çok maddî kültür unsurları koşmalarda bulunmaktadır. Taşlamada hiç maddî kültür unsuru tespit edilmemiştir.

Manevî kültür unsurları 60 şiir metninde, 66 farklı tekrarlarıyla birlikte 83 adet tespit edilmiştir. En az varsağı ve güzelleme metninde bulunmaktadır. Koşma metinlerinde ise en fazla bulunmaktadır. Buna göre maddî kültür unsurları, manevi kültür unsurlardan daha çok bulunmaktadır.

Dilimiz, deyimler yönünden zengin bir dildir. Bu durum milletimizin hayatı algılayışının dünyaya bakış tarzının ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Kültürün söze dayalı manevî değerlerden biri olan deyimler toplumun düşüncesini yansıtan özlü sözler olarak kültür unsurlarını geçmişten günümüze taşıması bakımından son derece önemlidir.

Atasözleri ve deyimler Türkçemizin zenginliklerini yansıtan önemli kültür değerleridir. Kültür aktarımında atasözleri ve deyimler önemli rol oynamaktadır. Ulusal, ahlakî ve kültürel değerler atasözleri ve deyimler aracılığıyla kolaylıkla gelecek nesillere aktarılabilir.

Halk kültürü öğeleri olan atasözleri ve deyimler toplumun çeşitli inançları, gelenekleri, toplumun yaşam tarzını hakkında bilgiler verir. Bundan dolayı kültür aktarımı için önemli rol oynamaktadır.

Kişiler için eğitim ailede başlayıp toplumda devam ederken, okul ortamındaki eğitim sürecine kadar olan dönemde atasözleri ve deyimler eğitimde daha fazla önemlidir. Atasözleri ve deyimler kişilerin sosyalleşmesi, topluma uyumların sağlanması, kültürün aktarılması, toplumun korunması, devamlılığın sağlanması gibi önemli işlevleri yerine getirir.

Ders kitaplarında, kültür öğelerinden deyimler (169), atasözleri (23) yer verildiği tespit edilmiştir. Deyimler ön planda iken atasözlerinin az olduğu tespit edilmiştir.

Maddî ve manevî kültür unsurların, deyimlerin, atasözlerin öğretiminde; şiir metinleri aracılığıyla kültür aktarımı, millî değerleri özümseyebilmenin amaçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda maddî, manevî kültür unsurlar, deyimler ve atasözleri için kültür aktarımı eğitim-öğretim boyutu itibarıyla, bu işlevleri yerine getiren vasıta olarak değerlendirmek mümkündür.

5.1 Öneriler

Kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasının en önemli aracı olan Türk Edebiyatı ders kitaplarının içerik, tür, tema, şair/yazar kaynak tercihleri bakımından millî unsurlar taşımasına dikkat edilmelidir.

Hangi kültür unsurların ne zaman ve nasıl aktarılacağı uzmanlarca tespit edilmeli ve sınıf seviyelerine göre kültür unsurlarının belli bir sistem dâhilinde verilmesi sağlanmalıdır.

Ders kitaplarında kültür aktarımın ne şekilde ve ne tür etkinliklerin ne yapılması gerektiği konusunda açıklamalara yer verilmelidir.

Ders kitapları hazırlanırken Türk kültürünü yansıtacak şiir metinleri özenle seçilmelidir. Seçilen metinler görsel ve işitsel materyallerle desteklenmelidir. Ders kitaplarında Türk kültür unsurlarını aktarabilecek nitelikte olan diğer Türk devletlerine ait edebî eserlere yer verilmelidir.

Türk Edebiyatı Öğretimi programında, öğrencilere aktarılacak kültür öğeleri belirlenmeli ve bu öğelerin hangi yöntemler kullanılarak aktarılacağı belirtilmelidir.

Öğretmenlere kültürel unsurları ve kültür aktarımı ile ilgili hizmet içi eğitim verilmelidir.

Öğretmen adaylarına, lisans döneminde kültür ve kültür aktarımı hakkında yeterli bilgi aktarılmalıdır ve öğretmenlik hayatında bilgilerin devamı sağlanmalıdır.

Öğrencilerin öğrenim hayatı boyunca, her kademesinde ayrı ayrı düzenlenecek kültür konulu yarışmalar yapılmalıdır. Böylelikle öğrencilerin dikkati çekilmelidir.

Öğrencilerin yaşı ve algı düzeyleri göz önüne alınarak kültürümüzü tanıtırken somut öğelerle öğretime ağırlık verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm VonHumboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aksan, D. (1999). *Halk Şiirimizin Gücü* (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2005). *Türkçenin Zenginlikleri, İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2005). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1981). *Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962*, 217, 131-166.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2009). *Şiir Tahlili* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Artun, E. (2008, 10-12 Nisan). *Aşık Edebiyatı Metinlerinin Tahlili Üzerine Düşünceler*. Gaziantep Araştırmalar Sempozyumunda sunulmuştur, Gaziantep.
- Ayyıldız, M. ve Birgören, H. (2009). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları* (1. Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
- Bekiroğlu, O. (2014). Türkçe Atasözlerinde İletişim Olgusunun İzleri ve Sosyo-Kültürel Çıkarımları, *Milli Folklor*, 103, 81-97.
- Bezirci, A. (1993). *Türk Halk Şiiri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bezirci, A. (1991). *Deyimlerimizin Sözlüğü*. İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000). *Halk Edebiyatı Dersleri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Börekçi, M. (1999). Kültür-Dil-Edebiyat Bağlamında Türk Kültürü-Türkçe ve Türk Edebiyatı. *Türk Dili*, 570, 532-538.
- Bulut, M. (2013). Türkçe Eğitimi Ve Öğretiminde Dil Ve Kültür Aktarımı Aracı Olarak Atasözleri Ve Deyimlerin Önemi. *TurkishStudies*, 8(13), 559-575.
- Çoban, V. R. (2012). *Aytül Akal'ın Eserlerinde Kültür Aktarımı*. V. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Aytül Akal Sempozyumu'na sunulmuştur, Eskişehir.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*(2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Dizdaroğlu, H. (1968). *Halk Şiirinde Türler*. *Türk Dili Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, 207, 186-293.
- Elçin, Ş. (1985). *Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Yayınları.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk Edebiyatına Giriş* (9. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emir, S. (1977). *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Emir Yayınları.
- Engin, E. (2008). *19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek, Eğitim ve Etkileşiminin Sosyal Yaşama Etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkçülüğün Esasları* (6. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gözler, H. F. (1983). *Büyük Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güftâ H. ve Kan M. O. (2011). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Dil İle İlgili Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(8), 239-256.
- Güngör, E. (1987). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (2006). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B. (2002a). *İnsan ve Kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (1985). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002b). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1963). Atasözleri Ve Deyimler. *Türk Dili*, 13(152), 469-471.
- İnanç, B. Y. (2004). *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk Millî Kültürü* (13. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kaplan, M. (1977). *Türk Milletinin Kültürel Değerleri*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Karaalioglu, S. K. (1993). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Karadeniz, B. (2007). *1900'den 2000'e Halk Şiiri*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (3. Baskı). İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kaşgarlı, M. (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk* (Çev. B. Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Komisyon (2014). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı 9. sınıf ders kitabı* (4. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Komisyon (2014). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı 10. sınıf ders kitabı* (4. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mangır, M. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Öğrencilerin Alıcı Söz Varlığına Katkısı. *TurkishStudies*, 7(4), 2371-2385.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programı* (9, 10, 11, 12. Sınıflar). Ankara: MEB.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (10. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okur, A. (2013). Milli Kültür ve Folklorun Türkçe Ders Kitapları Aracılığıyla Aktarımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 877-904.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Özbay, M. (2002). Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi. *Türk Dili*, 602, 112-120.
- Özdemir, E. (1990). *Örnekle-Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özkan B. ve Gündoğdu A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler, *TurkishStudies*, 6(3), 1133-1147.
- Püsküllüoğlu, A. (2005). *Çağdaş Türkçe Sözlük* (9. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sağlam, M. Y. (2004). *Atasözleri Kaybolan Kültür Mirasımız*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Sertkaya, K. B. (2010). *İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Kültür Aktarımı Ve Kültürel Kimlik Geliştirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Solok, C. K. (1995). *Örnekle Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tekşan, K. (2010). Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü. *TÜBAR*, 27, 595-600.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tural, S. K. (1998). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turan, Ş. (1990). *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişimleri Sosyal Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tüm, G. (2010). Atasözlerinin Değişik Kültür ve Dilleri Anlamadaki Rolü. *Turkish Studies*, 5(4), 663-678.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.

- Uçar, S. (2009). *Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Uygur, N. (1985). *İnsan Açısından Edebiyat*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazıcı Okuyan, H. (2012). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Bir Kültür Aktarımı Aracı Olarak Kalıp Sözlerin Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *TSA*, 2, 31-46.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi
- Yurduşen, Y. (2013). *Âşık Edebiyatı Halk Şiirindeki Eğitsel ve Öğretisel Unsurlar (Âşık Veysel Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

EKLER

1-MANİ

Bahçelerde yaz olur,
Dallarda kiraz olur,
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 37) (9. Sınıf)

2-MÂNİ

Mâni mâni mendilden,
Çıra yaktım kandilden,
Gel otur mâni diyek,
Sen ağızdan, ben dilden.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 152) (10. Sınıf)

3-MÂNİ

Mâni mâni rehindir,
Mânime gelen kimdir?
Kızlar mâni diyelim,
Bakalım dertli kimdir?

Anonim (Komisyon, 2014, s. 152) (10. Sınıf)

4-MÂNİ

Kum birikmiş dereye,
Vefâsız yâr nerede?
Geçersin belki dedim,
Bekledim pencerede.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

5-MÂNİ

Erkek: Mâni mânimesdi yâr,

Ben ne dedim mesdi yâr?

İkimiz arasında,

Serin yeller esdi yâr.

Kız: Mâniyi mâniciyim,
Beylere gemiciyim,
İster al ister alma,
Ben seni alıcıyım.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

6-MÂNİ

Elmayı bütün dildim,
Çamura düştü, sildim,
Ben yârimin kıymetin,
Gittikten sonra bildim.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

7-MÂNİ

Ağlarım çağlar gibi,
Derdim var dağlar gibi,
Ciğerden yaralıyım,
Gülerim sağlar gibi.

Her gelen bir gül ister,
Sahipsiz bağlar gibi.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

8-MÂNİ

-Altınım alma beni,
Dillere salma beni,
Götür sarrafa göster,
Kalp isem alma beni.

-Altınsın aldım seni,
Dillere saldım seni,
Sarraf seni neylesin,
Beğendim aldım seni.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

9-MÂNİ

Ayna güzel,
Yüz güzel, ayna güzel,
Güzel yâri görenler,
Dediler: Ay ne güzel!
Oturmuş zülfün tarar,
Dizinde ayna güzel.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 153) (10. Sınıf)

10-MÂNİ

Erkek: Başıma Acem şalı,
Kırılısın her bir dalı,
Girsin terin altına,
İkimizin ikbali.
Kız: Otur sevdiğim otur,
Rize iskemlesine,
Yüreğimin derdini,
Diyemem hepisine.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

11-MÂNİ

-Bayırda harmanım var,
Sultandan fermanım var,
Yiğit isen gel bana,
Derdine dermanım var.

-Bayırda harman olmaz,
Sultandan ferman olmaz,
Ben her kıza gelemem,
Her kızda derman olmaz.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

12-MÂNÎ

Ekin ektim bitmiyor,
Boya vurdum tutmuyor,
Aramızda dağlar var,
Elim yâre yetmiyor.

Şekerli yemek yaptım,
Boğazımdan gitmiyor.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

13-MÂNÎ

Bu dağlar ulu dağlar,
Eteği sulu dağlar,
Herkes yâr ile gezer,
Yüreğim kara bağlar.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

14-MÂNÎ

Yaradan,
Tabip bilir yaradan.
Derdime kimse bilmez,
Ancak bilir Yaradan.
Çaresiz derde düştüm,
Kurtar beni Yaradan.
Sevdiğime insaf ver,
Yeri göğü Yaradan.
Yetiş tabibim yetiş,
Ölüyorum yaradan.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

15-MÂNİ

Samanlık dolu saman,

Uyan nişanlım uyan.

Eller düğün yapıyor,

Bizim düğün ne zaman?

Anonim (Komisyon, 2014, s. 154) (10. Sınıf)

16-MÂNİ

Dünyasına dünyasına,

Aldırma dünyasına,

Dünya benim diyenin,

Biz gittik dün yasına.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 157) (10. Sınıf)

1-KOŞMA

Sözün bilmez bazı nadan elinden,

Erkân ağlar, usul ağlar, yol ağlar.

Bülbülün feryadı gonca gülünden,

Gülşen ağlar, bülbül ağlar, gül ağlar.

Her kaçan cûş edip çağlasa seller,

Açılır laleler, sümbüller, güller.

Davlumbaz çalınır, çalkanır göller,

Şahin ağlar, turna ağlar, tel ağlar.

İyi ile konuş, olası iyi.

Öter defter gibi sinemin neyi.

Bu çarhın elinden el-aman deyi,

Geda ağlar, sultan ağlar, kul ağlar.

...

Gevherî der dertli gönlümüz hasta.

Sözünü beğendir ellere dost.

Kimi abdal olup girmiştir posta,

Hırka ağlar hem post ağlar çul ağlar.

Gevherî

(Komisyon, 2014, s. 32) (9. Sınıf)

2-KOŞMA

Bülbül ne yatarsın bahar erişti

Ulu sular göl olduğu zamandır.

Kat kat olup, gül yaprağa karıştı,

Yine bülbül kul olduğu zamandır.

Yine bahar oldu, açıldı güller;

Figana başladı yine bülbüller.

Başka bir hâl olup açtı sümbüller,

Âşıkların del'olduğu zamandır.

Yine bülbül bilir gülün hâlinden,

Yeter, deli oldum yârin elinden,

Aşıp aşıp gelir yayla belinden,

Yârdan bize gel olduğu zamandır.

Yine geldi türlü baharlar bağlar,

Bülbül figan edip kamuyu dağlar,

Türlü çiçeklerle bezenmiş dağlar,

Ulu dağlar yol olduğu zamandır.

Karac'oğlan der ki geçti çağlarım,

Meyve vermez oldu gönül bağlarım,

Aklıma geldikçe durmaz ağlarım,

Gözüm yaşı sel olduğu zamandır.

Karacaoğlan

(Komisyon, 2014, s. 49) (9. Sınıf)

3-ÇIRPINIP İÇİNDE DÖNDÜĞÜM DENİZ (Koşma)

Çırpınıp içinde döndüğüm deniz,
Dalgaları, coşar rüzgârından.
Mevce gelip cuşeyleyen aşkımız,
Ah çektikçe kaynar gelir derinden.

Derya coşar, inci saçar kenara,
Aşk ehli dayanır ateşe kora,
Bülbüller gül için giymişler kara,
Seherler uyanır bülbül zârından.

Âşıklara gurbet, bülbüle firkat,
Derdimi sorarsan dürülü kat kat,
Ey gönül derdinden etme şikâyet,
Yüce dağlar gurur duyar karından.

Derd ile mihnete dalmayan âşık,
Ne yemiş, ne doymuş eli bulaşık,
Kınamam Veysel'i fikri dolaşık,
Ayrılmış yârinden yâr diyarından.

Âşık Veysel ŞATIROĞLU (Komisyon, 2014, s. 49) (9. Sınıf)

4-DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Anı yâd ellere açıcı olma

Mecliste ârif ol kelâmı dinle
El iki söylerse, sen birin söyle
Elinden geldikçe sen eylik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen eyilik et de o zayı olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

El âriftir, yokla kendi kendini
Dağıdırlar tuzağını, fendini
Alçaklarda otur, gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

Muradım nasihat bundan söylemek
Size lâıyk olan onu dinlemek
Sev seni seveni, zay etme emek
Sevenin sözünden geçici olma

Karac' oğlan söyler sözün, başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma

Karacaoğlan (Komisyon, 2014, s. 61) (9. Sınıf)

5-KOŞMA

Ela gözlerine kurban olduğum,
Yüzüne bakmaya doyamadığım ben.
İbret için gelmiş derler cihana,
Noktadır benlerin sayamadım ben.

Aşkın ateşidir sinemi yakan,
Lütfuna irer mi cevriyi çeken,
Kolların boynuma dolanmış iken,
Seni öpmelere kıyamadım ben.

Terk eyledim ağalarım beylerim,
Boz bulanık seller gibi çağlarım,
Anın için ben ah edip ağlarım,
Ayrılık oduna doyamadım ben.

Kaldı deli gönül kaldı hep yasta,
Mevla'm erdir beni murada kasda,
Âşık Ömer eydür sevgili dosta,
Allah'ısmarladık diyemedim ben.

Âşık Ömer (Komisyon, 2014, s. 63) (9. Sınıf)

6-KOŞMA

Sefine-i kalbin engine salma,
Aşk bahrinde rüzgâr eser demişler.
Gark olup girdab-ı mihnete dalma,
Gemisin kurtarmak hüner demişler.

Rızkın için elem çekme âlemde,
Rezzak ismi varken levh ü kalemde,
Üsrün yüsrü vardır kalma elemde,
Attan inen yine biner demişler.

Sen hakkına razı olman mı Dertli,
Çün geldin cihana ölmen mi Dertli,
“Nahnükasemnâ” bilmem mi Dertli,
Hak'tan ne gelirse kader demişler.

Dertli (Komisyon, 2014, s. 71) (9. Sınıf)

7-KOŞMA

Hele bir düşün ki gözümün nuru,
Şu kadar parayı sana kim verdi?
Bazı fukaraya bulma kusuru,
Mesti kundurayı sana kim verdi?

Anadan doğunca kürkün var mıydı?
Üryan gelmedin mi borkün var mıydı?
Torba torba meci diyen var mıydı?
Tükenmez parayı sana kim verdi?

Kuş tüyü döşekte yattın uzandın,
Haftada bir çeşit geydin özendin,
Aferin aklına sen mi kazandın,
Şu tompu, tarlayı sana kim verdi?

Dinle Ruhsatı'yi ne diyom sana,
İyi bir öğüttür sanma ki çene,
Çalışmayla verse verirdi bana,
Bu köşkü sarayı sana kim verdi?

Ruhsatı (Komisyon, 2014, s. 72) (9. Sınıf)

8-KOŞMA

Kalktı göç eyledi Avşar elleri,
Ağır ağır giden eller bizimdir.
Arap atlar yakın eder ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.

Belimizde kılıcımız kirmanî,
Taşı deler mızrağımın temreni.
Hakkımızda devlet etmiş fermanı,
Ferman padişahın dağlar bizimdir.

Dadaloğlu yarın kavga kurulur,
Öter tüfek davlumbazlar vurulur.
Nice koç yiğitler yere serilir,
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir.

Dadaloğlu (Komisyon, 2014, s. 73) (9. Sınıf)

9-KOŞMA

Ala gözlüm ben bu ilden gidersem,
Zülfü perişanım kal melilmelil.
Kerem et aklından çıkarma beni,
Ağla göz yaşını sil melilmelil.

...

Elvan çiçeklerden sokma başına,
Kudret kalemini çekme kaşına,
Beni unutursan doyma yaşına,
Gez benim aşkımla yâr melilmelil.

Karac'oğlan der ki ölüp ölünce,
Ben de güzel sevdim kendi hâlimce,
Varıp gurbet ile vasıl olunca,
Dostlardan haberim al melilmelil.

Karacaoğlan (Komisyon, 2014, s. 14) (10. Sınıf)

10-KOŞMA

Ala gözlerini sevdiğim dilber,
Yurtlarınız çayır çimen, pınar mı?
Mevlam güzelliği hep sana vermiş,
Seni gören başkasına döner mi?

Sallanı sallanı gelmiş pınara,
Kadir mevlam işimizi onara,
Gün doğmadan şavkın düşmüş pınara,
Gün üstüne bir gün daha doğar mı?

Kırmızı güllerden rengin almışsın,
Güzellikte kemâlini bulmuşsun,
Sallanı sallanı suya gelmişsin,
Güzel, senin ziyaretin pınar mı?

Karacaoğlan der: Ermediler mi?

Tomurcuk güllerini dermediler mi?

Seni sevdiğine vermediler mi?

Âşığın ağlatan güzel güler mi?

Karacaoğlan (Komisyon, 2014, s. 72) (10. Sınıf)

11-KOŞMA

Sabahtan cemâlin seyran eyledim,

Gönüller perişan elinden sunam.

Nice bekleyeyim gurbet illerde,

Hiç bilir yok mudur hâlimden sunam.

Tiğ-i gamzelerin mis ile kokmaz

Yâr ala gözlerin hışm ile bakmaz

Cemâlin görene Cennet gerekmez

Güneş midir doğdu yüzünden sunam.

Kemhalar geyinipzünnar bağlanmaz

Eser seher yeli teli ırganmaz

Sen gidende deli gönül eğlenmez

Bergüzar ver zülfün telinden sunam.

Sen seher yelisin gider gelmezsin

Gelirsen de bana baki kalmazsın

Seni uçuranlar murat almazsın

Seni kim uçurdu gölünden sunam

Abdal Pir Sultan'ım cemâlin güzel

Aradın bulmadın bir hayır yazar

Şimdi senin ismin Cenneti gezer

Kalma bizim için yolundan sunam.

Pir Sultan Abdal

(Komisyon, 2014, s. 149) (10. Sınıf)

12-KOŞMA

Yine geldi evvel bahar günleri,

Yüce dağlar yol olduğu zamandır.

Yalvaruben Hakk'a niyaz ettiğim,

Bülbül güle kul olduğu zamandır.

Hep ağaçlar uçmak donun giyerler,

Âşıklar da bülbüllere uyarlar,

Suda kalmış şimdi taşlar kayalar,

Hep ırmaklar sel olduğu zamandır.

Baharda açılır kırmızı güller,

Şevke gelüp figan eder bülbüller,

Bölük bölük seyre çıkar güzeller,

Âşıkların del'olduğu zamandır.

Yine gürler bu yerlerin çığları,

Acep Mevlâm güldürür mü ağları,

Yeşil yaprak güller açar dağları,

Ulu yollar bel olduğu zamandır.

Kul Mustafa gözden saçar jaleler,

Arar bulamaz derdine çareler,

Açılmıştır gonca güller laleler,

Yeryüzünün al olduğu zamandır.

Kayıkçı Kul Mustafa

(Komisyon, 2014, s. 158) (10. Sınıf)

1-TÜRKÜ

Havada bulut yok, bu ne dumandır,

Mahlede ölüm yok, bu ne figandır;

Şu Yemen elleri ne de yamandır.

Adın Yemen 'dir, gülü çimendir,

Giden gelmiyor, acep nedendir?

Burası Muş 'tur, yolu yokuştur.

Giden gelmiyor, acep ne ıştır?

Kışlanın önünde Redif sesi var,

Bakın çantasında acep ne nesi var?

Bir çift kundurayla bir de fesi var.

Adı Yemen 'dir, gülü çimendir,

Giden gelmiyor, acep nedendir?

Burası Muş 'tur, yolu yokuştur,

Giden gelmiyor, acep ne ıştır?

Anonim

(Komisyon, 2014, s. 34) (9. Sınıf)

2-TÜRKÜ

Hey on beşli on beşli,

Tokat yolları taşlı,

On beşliler gidiyor,

Kızların gözü yaşlı

*Aslan yârim, kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gediğe,
Fistan aldım endazesini on yediye.*

Giderim ilinizden,
Kurtulam dilinizden,
Yeşil baş ördek olsam,
Su içmem gölünüzden.

(Nakarat)

Gidiyorum, gidemiyom,
Sevdim terk edemiyom,
Sevdiğim pek gönüllü,
Gönlünü edemiyom.

(Nakarat)

Anonim (Komisyon, 2014, s. 35) (9. Sınıf)

3-TÜRKÜ

Çiğdem der ki ben âlâyım
Yiğit başına belayım
Hepisinden ben âlâyım

Benden âlâ çiçek var mı
Çiğdem çiçek dolu dağlar
Yârim gurbet elde ağlar

Lale der ki be hey tanrı
Benim boynum neden eğri
Yardan ayrı düştüm gayrı
Benden âlâ çiçek var mı
Al baharlı mavi dağlar
Yârim gurbet elde ağlar

Sümbül der ki boyum uzun
Yapraklarım dizim dizim
Beni ak gerdana dizin

Benden âlâ çiçek var mı
Mor sümbüllü mavi dağlar
Yârim gurbet elde ağlar

Nevruz der ki ben nazlıyım
Sarp kayalarda gizliyim
Mavi donlu gök gözlüyüm

Benden âlâ çiçek var mı
Çayır çimen dolu dağlar
Yârim gurbet elde ağlar

Anonim (Komisyon, 2014, s. 75) (9. Sınıf)

4-TÜRKÜ

Drama Köprüsün (bre Hasan) gece mi geçtin
Ecel şerbetini (bre Hasan) ölmeden içtin
Anandan babandan (bre Hasan) nasıl vazgeçtin
At martini Debreli Hasan dağlar inlesin
Drama mahpusunda bre Hasan dostlar dinlesin
Drama köprüsü (bre Hasan) dardır geçilmez
Soğuktur suları (bre Hasan) bir tas içilmez
Anadan geçilir (bre Hasan) yardan geçilmez
At martini Debreli Hasan dağlar inlesin
Drama mahpusunda bre Hasan dostlar dinlesin

Anonim (Komisyon, 2014, s. 199) (9. Sınıf)

5-TÜRKÜ

Kara çadır is mi tutar?
Martin tüfek pas mı tutar?
Ağlayalım anam bacım,
Elin kızı yas mı tutar?

Yemen yolu çukurdandır
Karavana bakırdandır
Zenginimiz bedel verir
Askerimiz fakirdendir

Tarlalarda biter karnış
Uzar gider vermez yemiş
Şol Yemen’de can verenler
Biri Memet biri Memiş

Anonim (Komisyon, 2014, s. 30) (10. Sınıf)

6-TÜRKÜ

Mayadağ’dan kalkan kazlar,
Al topuklu beyaz kızlar,
Yârimin yüreği sızlar.

*Eğlenemem, aldanamam,
Ben bu yerlerde duramam.*

*Vardar ovası, Vardar ovası
Kazanamadım sıla parası.*

Mayadağ’ın yıldızıyım,
Ben annemin bir kızıyım,
Efendimin sağ gözüyüm.

*Eğlenemem, aldanamam,
Ben bu yerlerde duramam.
Vardar ovası, Vardar ovası
Kazanamadım sıla parası.*

Anonim (Komisyon, 2014, s. 152) (10. Sınıf)

7-TÜRKÜ

Karanbük ekim yabana,
Düngürcü saldim babana,
Baban demiş kız veremem,
Onun gibi bir çobana.

*Yaylakent sulu mudur?
Karşı, Semek yolu mudur?
Kayınlıktaki ziyaret,
Ağır gölün kolu mudur?*

Eğri söğütten de öte,
Yolun düşer Yaylakent'e
Yaylakent'te çok güzel var,
Gelip geçen olur hasta.

*Yaylakent sulu mudur?
Karşı, Semek yolu mudur?
Kayınlıktaki ziyaret,
Ağır gölün kolu mudur?*

Gülenbağdı (Yaylakent) beldesinde Muzaffer Öz'den derlenmiştir.

Derleyen: Suat BATUR (Komisyon, 2014, s. 152) (10. Sınıf)

8-TÜRKÜ

Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir.
Derman ararken derde düş oldum,
Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir.

Hüma kuşu yere düştü ölmedi,
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı,
Dedim, yâre gidem, nasip olmadı,
Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir.

Kâğıda yazılmış ufak yazılar,
Anadan ayrılmış körpe kuzular,
Derdi olan yüreğinden sızılar,
Ağlama gözlerim Mevla'm kerimdir.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 155) (10. Sınıf)

9-TÜRKÜ

Zeytinyağlı yiyemem,
Basma da fistan giyemem,
Senin gibi cahile,
Ben efendim diyemem.

*Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?*

Asmadan üzüm aldım,
Sapını uzun aldım,
Verin benim yârimi,

Annemden izin aldım.

Kaldım duman içi dağlarda,

Sevgili yârim nerelerde?

Kara üzüm asması,

Yeşil olur yazması,

Ben yârimden ayrılmam,

Kara yazı yazması.

Kaldım duman içi dağlarda,

Sevgili yârim nerelerde?

Anonim (Komisyon, 2014, s. 156) (10. Sınıf)

10-TÜRKÜ

Gesi bağlarında üç top gülüm var,

Hey Allah'tan korkmaz sana, bana ölüm var,

Ölüm var da şu gençlikte zulüm var.

Atma garip anam, şu dağların ardına,

Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Gesi bağlarında dokundum taşa,

Yazılanlar gelir, sağ olan başa,

Bizi hasret koydu kavme, kardaşa.

Atma garip anam, şu dağların ardına,

Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Ana, mendilimi düremiyorum

Yalnız evlere giremiyorum

Anasız babasız duramıyorum

Atma garip anam, şu dağların ardına,

Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 156) (10. Sınıf)

11-TÜRKÜ

Kağızman'a ismarladım nar gele,
Gümüş kemer ince bele dar gele.

Baharda yayılır kuzu yan yana,
Benim yârim inci takar gerdana.

Benim yârim güzellerden bir tane,
İçlerinden sarı saçlı güldane.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 170) (10. Sınıf)

1-KOŞUK

Günümüz Türkçesiyle

Kızıl sarıgarkaşıp Kızıl ve sarı (renkli çiçekler) ardı ardına yerden bitiyor.

Yipginyaşılyüzkeşip Mor ile yeşil yüz yüze geliyor.

Bir birkerüyörkeşip Ve birbirlerine sarılıyorlar.

Yalnguk anı tanglaşur İnsan (bu renk cümbüşünü görünce) hayretler içinde kalıyor.

(Komisyon, 2014, s. 28) (10. Sınıf)

2-KOŞUK

KarvıçuvaçkurulduYuvarlak otağ(ım) kuruldu.

TugumtiklipurulduTuğum dikildi ve (davullar) vuruldu.

Süsi otun oruldu(Düşman) askeri ekin (biçilir) gibi biçildi.

Kançuk kaçır ol tutar (Şimdi onların başbuğu benden) nasıl kaçır?
(Askerim onu mutlaka) tutacaktır.

(Komisyon, 2014, s. 28) (10. Sınıf)

3-KOŞUK

Yıgılap udu artadım(Beni bırakıp giden sevgilim) ardından ağlayıp mahvoldu.
Bağrım başın kartadımBağrımın (kapanmış olan) yarasını (yeniden) deştim
Kaçmış kutugirtedimVe kaçıp gitmiş olan mutluğu aradım durdum.
Yagmur kipi kan saçır (Gözlerim) yağmur gibi kan(lı yaşlar) saçıyor (şimdi).

(Komisyon, 2014, s. 28) (10. Sınıf)

4-KOŞUK

Günümüz Türkçesiyle

YigitlerigişletüGençleri çalıştıralım, işe koşalım.
Yıgaç yemiş ırgatu(Onlara) meyve ağaçlarını silkeletelim (ve meyve toplatalım).
Kulan keyikavlatuYaban eşekleri ve yaban hayvanları avlatalım.
Badram kılıp avlanalım (Böylece, günlerce) bayram edelim, avunup eğlenelim.

(Komisyon, 2014, s. 30) (10. Sınıf)

5-KOŞUK

Günümüz Türkçesiyle

Çagrıbiripkuşlatu(Gençlere) şahin verip (onlara) kuş avlatalım.
Taygan ıdıptışlatuTazıları bırakalım (ki) tilki ve domuzları ısırınsınlar.
Tilki tonguztaşlatu(Tazılara yardım olsun diye onları) taşlatalım.
Erdem bile öglelim(Biz de böylece) erdemli kişiler olarak övünelim.

(Komisyon, 2014, s. 30) (10. Sınıf)

6-KOŞUK

Günümüz Türkçesiyle

Türlügçeçekyarıldı	Türlü çiçekler açıldı.
Barçınıyadhımkerildi	İpek kumaştan yaygı serildi
Uçmak yeri körüldi	Cennetin yeri görüldü.
Tumluğ yana kalgüsüz	Kış gene gelecek değildir.

(Komisyon, 2014, s. 80) (10. Sınıf)

7-KOŞUK

Günümüz Türkçesiyle

Yüknüp manga imledi	Boyun eğip bana işaret etti.
Közüm yaşın yamladı	Gözüm yaşını sildi.
Bağrım başım emledi	Bağrımın yarasını çoğalttı.

Eklin bolup ol keçer

Konuk olup geçti.

(Komisyon, 2014, s. 80) (10. Sınıf)

8-KOŞUK

Yıglap udu artadım

Bağrım başın kartadım

Kaçmış kutugirtedim

Yagmur kipi kan saçar

Günümüz Türkçesiyle

(Sevgilimin) ardından ağlayıp mahvoldum.

Bağrımın (kapanmış olan) yarasını (yeniden) deştim.

Ve kaçıp gitmiş olan mutluluğu aradım durdum.

(Gözlerim) yağmur gibi kan (lı yaşlar) saçıyor.

(Komisyon, 2014, s. 149) (10. Sınıf)

1-SEMAİ

Gönül gurbet ele çıkma

Ya gelinir ya gelinmez

Her dilbere meyil verme

Ya sevilir ya sevilmez

Yöğrüttür bizim atımız

Yardan atlattı zatımız

Gurbet ilde kıymatımız

Ya bilinir ya bilinmez

Bahçemizde nar ağacı

Kimi tatlı kimi acı

Gönüldeki dert ilacı

Ya bulunur ya bulunmaz

Deryalarda olur bahri

Doldur ver içem zehri

Sunam gurbet elin kahrı

Ya çekilir ya çekilmez

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz

Erzurumlu Emrah (Komisyon, 2014, s. 31) (9. Sınıf)

2-SEMAİ

İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif, Elif diye.
Deli gönöl abdal olmuş,
Gezer Elif diye.

Elif'in uğru nakışlı,
Yavru balaban bakışlı,
Yayla çiçeğı kokuşlu,
Kokar Elif, Elif diye.

Elif kaşlarını çatar,
Gamzesi sineme batar.
Ak elleri kalem tutar,
Yazar Elif, Elif diye.

Evlerinin önü çardak,
Elif'in elinde bardak,
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif, Elif diye.

Karac' oğlan eğımelerin,
Gönöl sevmez değımelerin,
İliklemiş düğımelerin,
Çözer Elif, Elif diye.

Karacaoğlan (Komisyon, 2014, s. 55) (9. Sınıf)

3-SEMAÎ

Şu karşı ki yüce dağlar,
Kar tutar bellerin senin.
Yazın kışın belli olmaz,
Sert eser yellerin senin.

Suyun bir kumsaldan kaynar,
İner düz ovayı boylar,
Şarıl şarıl akar, çağlar,
Serindir sellerin senin.

Çiğdemin menevşen kokar,
Güzeller göğsüne takar,
İçinde sunalar oynar,
Derindir göllerin senin.

Dağın çiçekle dolmasın,
Umarım yaylan olmasın,
Yâd ilden avcı gelmesin,
Bağlansın yolların senin.

Celâlî der tuzak kurdun,
Pusularda sindin durdun,
Yahşi yere yaman vurdun,
Kırılısın ellerin senin.

Bayburtlu Celâlî (Komisyon, 2014, s. 164) (10. Sınıf)

4-SEMAÎ

Güzel senden ayrılalı,
Hayli zaman oldu, gel gel.
Bak gözümde akan yaşım,
Ab-ı revân oldu, gel gel.

Böyle m'olur küsüp gitmek,
Seni seveni terk etmek,
Haram oldu yemek içmek,
İşim figân oldu, gel gel.

Kul Âşık ider varmağa,
Hâlinden haber almağa,
Yetiş namazın kılmağa,
Seni seven öldü, gel gel.

Âşık (Komisyon, 2014, s. 164) (10. Sınıf)

1-AĞIT

Evimizin önünde söğüt söküldü,
İhtiyar babamın beli büküldü,
Sırma saçlar teneşire döküldü.

Vuruldu anam vuruldum bir su ver bana,
İçmeden ölürsem dert olur sana.

Kalkın arkadaşlar ölümü soyun,
Nişanlım duymadan mezara koyun.

Yumdum anam gözlerimi açamıyorum,
Sevgili yârimden geçemiyorum.

Bir incecik yol gidiyor Talas'a,
Kızıl kanlar bulaşıyor mor fese,
Benden selam söylen cesur kardaşa.

Yumdum anam gözlerimi açamıyorum,
Anamdan babamdan geçemiyorum.

Kalkın arkadaşlar çıramı yakın,
Nişanlım kınasın elime yakın,
Cenazem gidiyor âdettir bakın.

Vuruldu anam vuruldum bir su ver bana,
İçmeden ölürsem dert olur sana.

Anonim (Komisyon, 2014, s. 25) (10. Sınıf)

2-SAGU

Günümüz Türkçesiyle

Alp Er Tunga öldi mü *Alp Er Tunga öldü mü?*

Issız ajun kaldı mu *Kötü dünya kaldı mı?*

Ödlek öçin aldı mu *Felek (böylece) öcünü aldı mı?*

Emdi yürek yırtılır *Şimdi yürek (ler onun ölümünün acısı ile) yırtılır.*

Ödlek küni tavratur *Feleğin günleri çabuk geçer.*

Yalnguk küçin kevretür *(Ve felek böylece) insanın gücünü (gitgide) zayıflatır.*

Erdin ajun sevretür *(Ve) dünyadaki insanları azaltır.*

Kaçsa takı ertilür *(İnsanlar felekten kurtulmak için) kaçsalar (bile bu yarışta) yine geçilirler*

Ögreyüki mundag ok *(Feleğin) âdeti böyledir işte!*

Munda adın tıldag ok *Bundan başkası da bahanedir zaten*

Atsa ajun ugrap ok *(Felek bir kere) niyet edip (de) ok atarsa*

Taglar başı kertilür *Dağların başı (bile) kertilir!*

Begler atın argurup *Beyler atlarını yordular.*

Kadgu anı torgurup *Kaygı (ve keder) onları zayıflattı.*

Mengzi yüzi sargarup *Bet ve benizleri (öyle) sarardı (ki)*

Kürküm angar türtülür *(Yüzlerine) safran sürülmüş (sanırsınız).*

Ulşıp eren börleyü *Erkekler kurtlar gibi hep birlikte uluyorlar.*

Yırtıp yaka orlayu *Yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar.*

Sırkıpüni yurlayu *Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar.*

Sıgtapközi örtülür *Ağlamaktan gözleri (yaşlarla) örtülüyor.*

Könglüm için örtedi *Gönlüm (acıdan) için için yandı.*

Bütmiş başıg kartadı *(Bu acı) kapanmış yarayı (yeniden) deşti.*

Keçmiş ödügirtedi *(Gönlüm) geçmiş zamanları aradı.*

Tün künkeçi pirtelür *Geceler ve gündüzler geçtikçe (de o zamanlar) aranıyor.*

Ödlek arıg kevredi *Felek iyice zayıfladı.*

Yunçıg yavuz tovradı *Sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi.*

Erdem yeme sevredi *Edep ve erdem de (iyice) azaldı.*

Ajun begi çertilür(*Çünkü dünyanın beyi (olan Afrasiyan) yok oldu.*

Ödlek kamug köfredi *Felek bütün bütüne zayıfladı.*

Erdem angsevredi *Edep ve erdem iyice azaldı.*

Yunçig yavuz tovradı *Sefil ve kötü olanlar güçlenip kuvvetlendi.*

Erdem begiçertilür *Edep ve erdem beyi (olan Afrasiyab) yok oldu.*

Bilge böğü yunçıdı *Bilgi ve akıllı (olanların hali) kötüleşti.*

Ajun anı yançıdı *Dünya onları ezip çiğnedi ve hırpaladı.*

Erdem eti tınçıdı *Edep ve erdemın etleri çürüdü ve bozuldu.*

Yerketegip sürtülür *(Bu etler vücuttan sarkıyor ve) yerlere değip sürükleniyor.*

XI. Yüzyıl Türk Şiiri

Hazırlayan: Talat TEKİN

(Komisyon, 2014, s. 26) (10. Sınıf)

3-AĞIT

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde?

Yok mudur vatanın illerin hani?

Küsmüş müsün selamını almadın,

Şeydâ bülbül şirin dillerin hani?

Ecel tuzağını açamaz mısın?

Açıp da içinden kaçamaz mısın?

Azad eyleseler uçamaz mısın?

Kırık mı kanadın kolların hani?

Bir kuzu koyundan ayrı ki durdu,

Yemez mi dağların kuşuyla kurdu?

Katardan ayrıldın şahin mi vurdu?

Turnam teleklerin tellerin hani?

Aç mısın yok mudur ekmeğin aşın?

Odan ne karanlık yok mu ataşın?

Hanidir güveyin, hani yoldaşın?

Hani kapın bacan yolların hani?

Kara yerde mor menevşe biter mi?
Yaz baharda ishak kuşu öter mi?
Bahçada alışan çölde yatar mı?
Uyan garip bülbül güllerin hani?

Bunda yorgan döşek yastık var mıdır?
Bu geniş dünyada yerin dar mıdır?
Dalın tahta duvar önün yar mıdır?
Yeşil başlı sunam göllerin hani?

Körpe maral idin dağlarımızda,
Dolanırdın solu sağlarımızda,
Taze fidan idin bağlarımızda,
Felek mi budadı dalların hani?

Düğününde acı şerbet içildi,
Gelinlik esvabın dar mı biçildi?
İlikle düğmeyle göğsün açıldı,
N'oldu kemer beste bellerin hani?

Alışmış kaşların var mı kınası?
Ala idi o gözlerin binası.
Kocaldın mı on beş yaşın sunası?
Yok mudur takatın hallerin hani?

Emmim kızı aç kapıyı gireyim,
Hasta mısın halin hat' rın sorayım,
Susuz değil misin bir su vereyim,
Çaylarda çalkalan sellerin hani?

Yatarsın gaflette gamsız kaygusuz,
Ninni balam ninni kalma uykusuz.

Hem garip hem çıplak hem aç hem susuz,
Felek fukarası malların hani?

Her gelip geçtikçe selam vereyim,
Nişangâh taşına yüzüm süreyim.
Kaldır nikabını yüzün göreyim,
Ne çok sararmışsın hâllerin hani?

Civan da canına böyle kıyar mı?
Hasta başın taş yastığa koyar mı?
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı?
Al giy balam al giy, şalların hani?

Daha seyrangâha çıkamaz mısın?
Çıkıp da bağlara bakamaz mısın?
Kaldırsam ayağa kalkamaz mısın?
Ver bana tutayım ellerin hain?

Sen de Hıfzî gibi tezden uyandın,
Uyandın da taş yastığa dayandın,
Aslı hanım gibi kavruldun yandın,
Yeller mi savurdu küllerin hani?

Kağızmanlı Hıfzî (Komisyon, 2014, s. 164) (10. Sınıf)

1-KOÇAKLAMA

Mert dayanır namert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini öğende
Oklar menzili döğende
Şeşper kalkana değende

Kalkan gümbür gümbürlenir

Ok atılır kal'asından

Hak saklasın belasından

Köroğlu'nun narasından

Her yan gümbür gümbürlenir

Köroğlu (Komisyon, 2014, s. 44) (9. Sınıf)

2-KOÇAKLAMA

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne,

ıkıp şu dağlara yaslanmalıdır.

Ok gıcirtısından kalkan sesinden,

Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi,

Alnımıza kara yazı yazıldı,

Tüfek icat oldu mertlik bozuldu,

Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

Köroğlu düşer mi yine şanından,

Ayırır çoğunu er meydanından,

Kır at köpüğünden düşman kanından,

evrem dolup şalvar ıslanmalıdır.

Köroğlu (Komisyon, 2014, s. 164) (10. Sınıf)

1-VARSAğI

Behey ala gözlü dilber,

Sana bir ben gerek bir ben.

Âşıkın aklın almağa,

Sana bir ben gerek bir ben.

Sakın hey hünkârım sakın!
Var başına teller takın,
Şol ak gerdanına yakın,
Sana bir ben gerek bir ben.

Sen ne gezersin bu yerde,
Seni uğratırlar derde,
Zülfün bulunduğu yerde,
Sana bir ben gerek bir ben.

Karac' oğlan çaresi ne?
Melhem ara yarasına,
İki kaşın arasına,
Sana bir ben gerek bir ben.

Karacaoğlan (Komisyon, 2014, s. 165) (10. Sınıf)

1-GÜZELLEME

Gezerken şu yere uğradı yolum,
Bu yerlerde böyle güzel olur mu?
Kuğum seni kaçırmışlar gölünden,
Bu göllerde böyle kuğu olur mu?

Kuğum senin kaşın gözün karadır,
Görün Kadir Mevlam neler yaratır,
Ak gerdanda siyah benler sıradır,
Ak kuzuda siyah benler olur mu?

Kuğum gitti, viran kaldı gölleri,
Söyler mi o efendimin dilleri,
Balıktan mı aldın sen bu telleri,
Ak kuğuda böyle teller olur mu?

Gevherî der: Bu kuğunun kasdı ne?
Kına vurmuş ellerinin üstüne,
Kurban olam gözlerinin mestine,
Ak kuğuda böyle gözler olur mu?
Gevherî(Komisyon, 2014, s. 25) (10. Sınıf)

1-TAŞLAMA

Mahkeme meclisi icad olduğu,
Çeşm-i rüşvetin akmaklığından.
Kaza bela ile âlem dolduğu,
Kazların kadıyauçmaklığından.

Selefin rüşvete hüccet yazması,
Halefin anlayıp hükmün bozması,
Yıkılan binanın birden tozması,
Asıl sermayenin topraklığından.

Asıl sermaye-yi niyabetleri
Emval-i eytamdır ticaretleri
Davet-i rüşvete icabetleri
Sıdk ile gönlünün alçaklığından.

Bülbülün aşkıdır dalda öttüğü,
Çobanın sütedir koyun güttüğü,
Toprağın Hâbil'i kabul ettiği,
Şüphesiz yüzünün yum(u)şaklığından.

Dünyadan ahrete gidip gelmemek,
Olmasa iktiza eder ölmek,
Balık baştan kokar bunu bilmemek,
Seyranî gafilin ahmaklığından.

Everekli Seyranî (Komisyon, 2014, s. 165) (10. Sınıf)

1-ATALAR SÖZÜ DESTANI

Tut atalar sözün kalbi selim ol,
Gönülden gönüle yol var demişler.
Gider yavuzluğun tab'ı halim ol,
Sert sirke kabına zarar demişler.

Her kâra uzatma elin eteğin,
Yelkovana döner âhir emeğin,
Nitekim göllerde şaşkın ördeğin,
Başın kor, kışından dalar demişler.

Aldanma cihanın sakın varına,
Düşmeyegör onun ah u zarına,
Bugünkü işini koyma yarına,
Yar yıkıldığı gün tozar demişler.

Çoktur bu alemde boşa yelenler
Kande bilenler ile bilmeyenler
Eskiden âdettir dağdan gelenler
Bağda olanları kovar demişler.

Dediler bu pendî sordumsa kime
Tuz ekmek bilmeşe müşkilin deme
Kül kömür ye namert lokmasın yeme
Gün olur başına kakar demişler.

Arzeyle bu pendî kendi özüne
Dost addetme her gülünü yüzüne
İncinme dostunun doğru sözüne
Doğru söz insana batar demişler.

Bir mürşid-i kâmil bulmayanlara
Pirler nasihatın almayanlara

Sözünün ispatı olmayanlara
Bir dipsiz kile boş anbar demişler.

Yar ile ettiğin kavle ver karar
Kar etmezsen bari eyleme zarar
Aza kanaat et olma tamahkâr
Ucuz satan tezcek satar demişler.

Kanaat halkasın bırakma elden
Elinden çıkmasın der isen dümen
Deve ahu gibi boynuz isterken
İki kulaktan da çıkar demişler.

Güneş balçık ile sıvanmaz ey dil
Bi-zebân da olsa bellidir kâmil
Kendündengayruyu beğenmez cahil
Kendi çalar kendi oynar demişler.

Hileyi irtikâp etme kıl hazer
Desinler sana bir er oğlu er
Sen elin kapısın çalarsan eğer
El de senin kapın çalar demişler.

Gerek şaki olsun gerekse said
Kerim kereminden eylemez teb'id
Böyledir Mevla'dan sen kesme ümid
Gün doğmadan neler doğar demişler.
Levnî nasihat pîrlerin böyle,
Durûb-ı emsalden nazm ile söyle
Meydan-ı hünerde ağırlık eyle,
Ağır bassa yeğni kalkar demişler.

Levnî (Komisyon, 2014, s. 165) (10. Sınıf)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Alim KILINÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Bucak 1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransızca Öğrt.

Yüksek Lisans Öğrenimi :Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmenliği Yüksek Lisansı

Bildiği Yabancı Diller : Fransızca

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum :Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : alimkilinc@hotmail.com

Tarih : 25.07.2016